

A ROMÁNIAI MAGYAR OKTATÁS HELYZETE (1944-1959)

ENYEDI SÁNDOR

Több mint negyvenöt év múlt el azóta, hogy *a második világháború befejezését követően a romániai magyarság újabb sorsforduló elé érkezett*, de az eltelt több mint négy évtized sem volt elegendő arra, hogy elkészüljön a romániai magyarság oktatási helyzetét igazán részletesen és alaposan feltáró monográfia. Miközben a nemzetiségi lét első korszakának (1918–1940) iskolai helyzetét többen is megpróbálták feldolgozni,¹ az utóbbi több mint négy évtized iskolai helyzetéről csak résztanulmányok születtek.

Nincs átfogó, részletes képünk a romániai magyar iskolák sorsának alakulásáról, holott köztudott, hogy minden nép megmaradásának egyik legfontosabb feltétele az *anyanyelven történő oktatás és a megfelelő iskolahálózat*. Trianon után a kisebbségi sorsra jutott erdélyi magyarság vezetői szinte az impériumi változás első pillanatától kezdve felismerték a nemzetiségi oktatásügy fontosságát, s igyekeztek mindent elkövetni, hogy a magyar nyelven történő oktatás kérdése intézményes megoldást nyerjen.

Huszonkét év drámai tényanyaga a bizonyíték, hogy ez a törekvés csak részeredményekre jutott. A siker vagy sikertelenség nem kizárólag a magyarság vezetőinek akaratán múlt, hanem erősen függött a mindenkori politikai viszonyoktól és a kisebbségi társadalom sajátos helyzetétől. Az első huszonkét év magyar vezetői olyan államkeretben dolgoztak, amely nem feltétlenül óhajtotta meggyőzni a hazai és a nemzetközi közvéleményt, hogy a magyarság kulturális törekvései iránt humánusan viseltetik. A hatalmi csúcson egymást váltó különböző pártok világában a nemzetiségi iskolákért vívott harc változó eredménnyel folyt, s ha tartós sikerrel nem is kecsegtetett, de arra volt lehetőség, hogy a romániai magyarság gazdag és változatos sajtóján keresztül saját nemzetiségi panaszait szóvá tegye, és aki ma lapozza fel az akkori magyar sajtótermékeket, pontos képet nyerhet iskolai helyzetünk adott állásáról, vagy akár konkrétan is: az egy-egy iskolánk fennmaradásáért vívott harc kimeneteléről. A második világháború utáni demokráciát és egyenlőséget hirdető politika ellenére az olyan típusú sajtóorgánum, mint amilyen a Lugoson 1922-től kiadott, Jakabfy Elemér által szerkesztett kisebbségi folyóirat, a *Magyar Kisebbség* folytatás nélkül maradt. Az 1942-ben megszüntetett lap kiemelkedő érdemeket szerzett a nemzetiségi sors feltárásában, s e folyóirat megsárgult lapjai is tanúskodnak a huszonkét esztendő diszkriminációs nemzetiségi iskolapolitikájáról.

A háború végső kimenetelének zűrzavaros idején a romániai belpolitika kavargásában azok az erők táplálhattak reményeket amelyek korábban a nemzetiségi egyenlőséget tűzték zászlajukra. Az illegalitásban dolgozó Román Kommunista Párt dokumentumaiban is megfogalmazta programját a nemzetiségi kérdés igazságos megoldása ügyében, s a párt mellé felsorakozó Ekés Front vezetője, dr. Petru Groza is – szerteágazó magyar kapcsolataival – a magyarság felé tett gesztusaival valamilyen garanciát ígért egy olyan jövőben, amelyet az erőviszonyok alakulása alapján feltehetőleg újra román államkeretekben kellett elképzelni. Az 1944. augusztus 23-i román fegyveres felkelés, majd az azt követő szeptember 13-i román–szovjet fegyverszüneti egyezmény ha nem is döntötte el, de előrevetítette Észak-Erdély sorsát. A várható román területi gyarapodás bizonyosságát Románia újdonsült vezetői a nemzetiségek irányába tett gesztusokkal akarták egyértelművé tenni.² Hiába dúltak éles pártpolitikai harcok 1944 végétől, az ún. történelmi pártok szemben álltak a baloldali erőkkel csakúgy, mint a bevonuló és az országban maradó szovjet hadsereg törekvéseivel, s csak idő kérdése volt, hogy az új hatalmi helyzetben kik tudják megszilárdítani pozíciójukat véglegesen. Az 1945 márciusában megalakult Groza-kormány koalíciós volt ugyan, de a koalíció nem minden pártja számíthatott egyenlő esélyre a jövőt illetően.

A Groza-kormány intézkedéseinek egy részével sietett megnyugtatni a nemzetiségieket,

Észak-Erdélyben például lényegében változatlanul hagyta az 1940–1944 között kialakult magyar iskolarendszert, s Dél-Erdélyben – ahol 1943 végén minden magyar iskolát betiltottak – egyes korában működött iskolák megnyitását engedélyezte.³ Az MNSZ vezetői eredményes tárgyalásokat folytattak a kolozsvári magyar nyelvű egyetem fenntartása ügyében is. A kezdeti hónapok zűrzavarában és nemzetiségi meghurcoltatásaiban ezek az intézkedések biztatóak voltak és az erdélyi magyarság nagy részét felsorakoztatták a román baloldal mellé. Iosif Ardeleanu, fontos beosztású pártfunkcionárius előadást tartott a Központi Pártiskolán "A nemzetiségi kérdés alapelvei Romániában" címmel⁴ s az előadásában nyomatékkal hangsúlyozta: *"Ez nem az a rendszer, mely megakadályozza nemzetiségek politikai, demokratikus harci szervezetei – MADOSZ – megalakulását és legális működését, hanem az a rendszer, amely a magyarság demokratikus szervezetének, az MNSZ-nek szabad fejlődési lehetőséget biztosított, megvédte azt a fasiszták és a reakciók támadásai ellen. Ez nem az a rendszer mely a magyar iskolákat, színházakat bezárta, újságait betiltotta, a magyar és a többi nemzetiségi kultúrát halálra ítélte. Ez az a rendszer, amely a magyarság számára lehetővé tette, hogy iskolák százait, egyetemet és színházat nyisson és azok fenntartását állami költségen biztosította. Ez a rendszer a román demokratikus sajtóval és kultúrával együtt hathatósan támogatja a magyar és egyéb nemzetiségi demokratikus sajtó és kultúra felvirágzását."* De 1945–1946 viharos hónapjaiban sok mindent lehetett tapasztalni, jót és rosszat is. Erre is kész volt a hivatalos válasz: *"Kétségtelen tény az, hogy a törvényeket és a kormányintézkedéseket reakciós vagy félrevezetett elemek még gyakran semmibe veszik, lábbal tiporják."* Majd: *"... a még felmerülő nemzetiségi sérelmeket nem a kormányzat, nem a román demokrácia terhére kell írni. Ezt úgy kell tekinteni, mint a reakciónak bármilyen más téren megnyilvánuló mesterkedéseit".*

Ebben a sokszor kaotikusnak tűnő helyzetben – amikor új magyar iskolák nyílnak – biztatónak tűnik a jövő. 1946-ban például a *Világosság-ot* olvasó erdélyi magyarnak az is reményteljes lehetett, hogy szinte kampányszerűen sorozatosan megjelent a kolozsvári lap belső fejlécén: a jelszó: "Minden magyar gyermeket magyar iskolába!" S ekkor az sem számított, hogy állami vagy egyházi iskolába, a lényeg az volt, hogy anyanyelven tanuljon az ember. Az MNSZ nemcsak a már működő állami magyar iskolákért szállt síkra, hanem a sok-sok anyagi gonddal küzdő egyházi iskolákért is, amelyeknek oly nagy szerepük volt a két világháború között az erdélyi magyar tudat megőrzésében. Az 1946-os nyári székelyudvarhelyi MNSZ kongresszus örömdetesen bővülő iskolahálózatról adott számot,⁵ s a novemberi választásokra készülő magyar lapok – mint annak idején – most is következetesen szóvá tették a helyi iskolai sérelmeket. Ilyenből is akadt bőven, mert egy rendelet szerint Észak-Erdélyben vissza kellett szolgáltatni a román iskoláknak az 1940 előtt román nyelven működött iskolák épületeit. Az épület és teremgondokon túl megelégedést okozott egy új törvény, amelyet 1946. március 13-án tettek közzé.⁶ A törvény kimondta, hogy az 1945-ben elfogadott Nemzetiségi Statútum értelmében a magyar tannyelvű elemi (általános) iskolákban a különféle tantárgyakat (beleértve a történelmet, földrajzot és az alkotmánytant is) magyar nyelven kell oktatni. A román nyelv tanítása az elemi iskola harmadik osztályában kezdődik. A magyar nyelvű iskolák hálózatát két fő tankerület hatáskörében rendelték: Kolozsváron és Brassóban létesült területi főtanfelügyelőség,⁷ továbbá tanfelügyelőségeket létesítettek Kolozsváron, Szatmáron, Temesváron, Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen és Sepsiszentgyörgyön.

Az ország súlyos anyagi helyzete szükségessé tett bizonyos racionális összevonásokat. Az 1947. szeptember 1-jén kezdődő tanév ennek ellenére a következő magyar iskolahálózatot mondhatta magáénak: a magyar óvodák és elemi iskolák (I-IV.) száma 2071 volt, e hálózatban 4205 óvónő és tanító dolgozott. Ezek közül 1036 állami iskola volt 2363 tanítóval. 754 elemi iskola volt egyházi vezetés alatt, ahol 1610 tanító dolgozott. A középfokú oktatás magába foglalt 184 különféle kategóriájú iskolát, amelyekben 2035 tanár tanított. Ezek az

iskolák a következőképpen oszlottak meg: 184 működő iskolából 68 gimnázium (V-VIII.), 29 líceum (IX-XII.) állami volt: 25 gimnázium, 35 líceum és 8 más jellegű iskola egyházi kezelésben volt. (A magyar mellett az orosz, ukrán, szerb, horvát, bolgár, német, lengyel, cseh, szlovák, török, olasz, örmény és görög iskolák részesültek állami ellátásban vagy támogatásban.)

A Magyar Népi Szövetség állandóan számon tartja a magyar nyelvű iskolák ügyét, és számos nehézség ellenére eredményes tárgyalásokat folytat a kormánnyal, a szakminisztériummal. Miközben tehát látványos eredmények születnek, a megoldásra váró kérdések rendezését a belpolitikai fejleményektől várják: *"Tisztában kell lennünk azzal, hogy a romániai népek nemzetiségi problémájának tökéletesebb megoldása, a romániai népek demokratikus, reakcióellenes harci egységének minél szilárdabb összekovácsolásán, a román demokrácia minél hathatósabb elmélyítésén keresztül valósítható meg."*⁸ A meghirdetett belpolitikai harc abban a mederben zajlik, amelyet a szovjet hadsereg által támogatott baloldal szab meg: a békeszerződés megkötése után (1947. február) új szelek fújdognak a nemzetiségi kérdés kezelése terén is: a harc során sorra adják fel kényszerű módon hadállásaikat az ún. történelmi pártok, a koalíciós kormány megszabadul nem kívánatos polgári útítársaitól, 1947. december 30-ra eléri a király trónfosztását, illetve kényszerű lemondását, 1948 februárjában sor kerül a két baloldali párt egyesítésére és az új néven (Román Munkaspárt) jelentkező párt napirendre tűzi az államosítást, amely közvetlenül érinti az iskolahálózatot is. Megtörténik a felekezeti iskolák állami tulajdonba vétele, s ezzel olyan fordulat következett be, amellyel a két világháború között nem kellett számolni. Ezt a történelmi pillanatot az MNSZ új, többszörösen meggyöngyült vezetőséggel éri meg. Ez a vezetőség – függetlenül a magyarság széles rétegeinek akaratától – felső utasítások szolgálai követésével tér le arról az útról, amelyet megalakulásakor a szervezet magára vállalt. Az 1948-as tanügyi reform⁹ során azonban egyelőre nem kell szégyenkeznie, hiszen ekkor még a viszonylag gazdag iskolahálózat teljesen átmenti önmagát állami keretekbe.

A magyar iskola az 1948-ban történt államosításig sokat megőrzött a korábbi alapvonásaiból, s természetesen az addigi iskolai struktúra a korábbi – 1940–1944 közötti – alig módosított változatát jelentette. A magyar oktatás alapja az elemi iskolák I-IV. osztálya volt. (Ezt még nevezték népiskolának is!) Erre épült a következő újabb négy osztály: V-VIII. (Ezt olykor az elemi iskola második ciklusának nevezték, vagy más alkalommal e négy osztály kapta az algimnázium nevet.) Sikeres továbbjutás esetén újabb négy osztály következett (IX-XII.). Ezt a ciklust nevezték helyenként főgimnáziumnak.

Az iskolák államosítása¹⁰ és reformja után egységes iskolarendszer jött létre, a magyar iskolahálózat teljesen igazodott a román iskolaszervezethez, amelynek második ciklusa csak 3 osztályt foglalt magába (V-VII.). A tanügyi reform szerint az abszolváló vizsga letétele és a sikeres felvételi vizsga után ezt követte volna az újabb négy esztendő, tehát a középiskolai fokozat (VIII-XI). Azért a feltételes fogalmazás, mert mint később kiderült, a tanügyi reformnak ez az előírása általában nem valósult meg, az osztályok száma a harmadik ciklusban is csak három volt. Így tulajdonképpen az érettségire a X. osztály befejezése után került sor.

A magyar és a román oktatási rendszer között jelentős eltérés volt a múltban: Románia a háború után az előző rendszerektől fejletlenebb iskolastruktúrát örökölt, s a lerövidített tanulmányi idő a lemaradás kiküszöbölését akarta siettetni, hiszen ne felejtjük el, hogy Romániában a háború végén csaknem öt millió írástudatlan volt. (A tömeges analfabétizmus felszámolására Romániának egy évtizedre volt szüksége.)¹¹

Az 1948-as tanügyi reform nagy vívmánya, hogy általánossá, kötelezővé és ugyanakkor ingyenessé tette az elemi iskola I-IV. osztályainak az elvégzését. Ennek parancsoló következménye lett, hogy országosan számszerűleg is megnövekedett az újonnan létesített elemi iskolák száma. Magyar vonatkozásban ez többek között azt jelentette, hogy az 1948/49-

es tanévben a magyar nyelvű iskolák tanítóinak száma a korábbi 3870-ről 4729-re gyarapodott. Az óvodák száma is növekedett, az itt dolgozó óvónők száma 244-ről 545-re emelkedet a reform első évében.¹² Az államosítást megelőző időben Czíkó Lőrinc újonnan kinevezett nemzetiségi oktatási vezértitkár közölte, hogy Romániában 2671 magyar tannyelvű elemi iskola működik, 4205 magyar tanítóval,¹³ Ez az adat némileg különbözik a már ismerttől. Czíkó Lőrinc a tanügyi reform végrehajtása után is nyilatkozott¹⁴ s közlése szerint 1948 őszén a magyar iskolák száma a következőképpen alakult:

Az óvodák száma	383
I-IV. osztály	1320 iskola
V-VII. osztály	440 iskola
középiskolák száma	93

A moldvai csángóknál első ízben 1947 végén alakultak anyanyelvű iskolák, a tanügyi reform alkalmazása számukra is egyelőre iskolák megnyitását jelentette.

A tanügyi reform alkalmával Gheorghe Vasilichi közoktatási miniszter nem győzte hangsúlyozni: *"Az együttélő nemzetiségek fejlődése megegyezik a Román Munkáspártnak és a kormánynak a nemzetiségi kérdésben tanúsított helyes vonalával és megegyezik Lenin és Sztálin tanításával, melyet teljes sikerrel alkalmaznak a Szovjetunióban ..."* (Romániai Magyar Szó Naptára. 1949.)

Az 1948-as tanügyi reform az egységesítés jegyében feloszlatta a különálló magyar tanfelügyelőségeket, s az oktatás egész területe egységes vezetés alá kerül a tannyelvre való tekintet nélkül nemcsak a minisztériumban, hanem a közbülső és az alacsonyabb fokon is. Ennek következményei csak később mutatkoznak meg. Változtatott a reform a román nyelv tanítása ügyében is. Míg a törvény jellegű Nemzetiségi Statútum a román nyelv tanulmányozásának a megkezdését a nemzetiségi iskolákban az elemi iskola harmadik osztályába írta elő, az új intézkedés a román nyelv tanításának a bevezetését már az első osztályban elrendelte.

A tanügyi reform nagy gondot fordított a szakmai és műszaki középiskolák hálózatának a bővítésére. Négy típusú középiskola jött létre,¹⁵ de ezek közül az elméleti középiskolák kerültek háttérbe. Magyar vonatkozásban először 19 elméleti iskolát irányoztak elő, majd végül huszonkettőt nyitottak meg. A magyar nyelvű elméleti iskolák terén visszalépés történt, hiszen a reform után olyan városok maradtak elméleti középiskola nélkül, mint Máramarosziget (ahonnan a tanulókat Szatmárra irányították). Ez esetben a művelet oka valószínűleg az lehetett, hogy pontot akartak tenni a vitára, amely az épület jogutódlása körül folyt románok és magyarok között. Az épület ugyanis korábban a római katolikus egyház tulajdona volt. Eltűnt a magyar elméleti iskola Nagybányáról is, ahonnan szintén Szatmárra küldik a tanulókat, s a reform felszámolta a nagy tradíciójú Majláth Gimnáziumot, a gyulafehérvári gyerekeket Nagyenyedre irányították. Először egy kéttannyelvű kereskedelmi iskolát adnak a városnak, majd később megszüntették a magyar tagozatot, s maradt az elemi iskola. A reform szünteti meg az elméleti magyar középiskolát Kézdivásárhelyen, Medgyesen, Szászrégenben, Nagykárolyban, Szilágysomlyón, Szamosújváron, Nagyszalontán. A veszteség nem lebecsülendő, bár helyette az erdélyi magyarság kap 57 műszaki középiskolát, 6 mezőgazdaságit, 14 ipari-műszakit, 5 egészségügyit, 15 közgazdaságit, két bányászati és petróleumiparit, 1 erdészetit, 14 háztartásit, amelyek túlnyomó többsége azonban tagozat és nem önálló magyar iskola.

Javult a gyakorlati szakmák elsajátításának lehetősége, de csak később derült ki, hogy az elméleti iskolák nagy részének az átalakítása, megszüntetése, vagy átirányítása súlyosan érintette a humán műveltség terjesztésének lehetőségeit.

A reform nagy fokú átszervezést tett szükségessé és ezeknek egyik súlyos következménye volt, hogy egyes erdélyi városok nagy hagyományú, többnyire egyházi tulajdonban lévő épületei kerültek román kezelésbe vagy tulajdonba. Az egyházak kényszerűen tétlenül nézték

hajdani fellegváraik elvesztését, a pártirányítású propaganda nagy hangsúlyt fektetett a reform pozitív hatásának hangsúlyozására, s a párt kampányát olyan magyar erdélyi értelmiségiek is elősegítették, mint Kacsó Sándor, Takáts Lajos, Gaál Gábor, Csehi Gyula, hogy most a magyar nemzetiségi kultúra fő ellenségét, Bányai Lászlót ne is említsem.

Kétségtelen, hogy a kétciklusos elemi iskolai oktatási hálózat jelentősen kibővült, javult a gyakorlati pályák felé az út, de az elméleti iskolák beszűkült hálózata jelzi a reform ellentmondásait. A reform mérlege végülis mégis pozitív, hiszen ekkor nyílik lehetőség arra, hogy szórványban élő magyarság számára is nyíljanak alsófokú anyanyelvű iskolák. A reform végrehajtása pedig növelte a magyar nyelvű pedagógusképzés igényét, s arra buzdította az akkor még magyar tannyelvű felsőoktatási intézményeket, hogy növeljék a beiskoláztatási számot a jelentkező szükségletek kielégítésére. 1948 folyamán egyre inkább kirajzolódik a nemzetiségi politika változásának a jelei, s ezek a változások nem pozitív irányba hatnak. A magyar nyelvű iskolák egyes kivételektől eltekintve – s ezekre a kivételes jelenségekre már céloztunk – még nem mutatják a válság jeleit. A reform néhány évre irányt szabott, s így a magyar iskolák ekkor még betölthették fontos feladatukat.

A sajtó néhány sorban közölte 1948 őszén, hogy a reform szellemében átszervezték a Közoktatásügyi Minisztériumot.¹⁶ Az új szervezési formában tizenhárom központi osztálya lett a minisztériumnak, de figyelemre méltó, hogy ezek között már nem szerepelt kiemelten a nemzetiségi iskolák főosztálya.

Azonban Czikó Lőrinc államtitkári minőségben 1951-ig a minisztériumban maradt. (Elődje, dr. Felszeghy Ödön 1948 tavaszán mondott le hivataláról.)

Tekintettel arra, hogy a pártpropaganda egyik fő célkitűzése a nemzetiségi kérdés demokratikus megoldásának a hangsúlyozása volt, a nemzetiségi iskolahálózat adatai állandóan szerepeltek azokban a sajtóban is megjelentetett anyagokban, amelyek a román nép és az együtt élő nemzetiségek egyenjogúságáról szóltak.¹⁷ Ezért tulajdonképpen a háború utáni első tíz esztendő iskolatörténetének a megírása – megfelelő anyaggyűjtés után – nem okozhat különösebb gondot, legfeljebb arra nincs mód, hogy a kutató az egyes adatközlők eltérő adatai közötti ellenmondásokat feloldja, minthogy a tanügy közvetlen forrásai hozzáférhetetlenek. Gondot okozhat továbbá az is, hogy az adatközlők – többnyire párt vagy tömegszervezeti funkciókat betöltő aktivisták – néha eltérő szempontok szerint csoportosítják adataikat. Ez esetenként a hozzánemértésről tanúskodik, máskor viszont a tények tudatos elferdítésének szándékáról. (Ez utóbbi eset akkor válik gyakoribbá, amikor az erősen fogyó nemzetiségi iskolahálózat tényét kell elhallgatni.)

Az MNSZ IV. kolozsvári kongresszusán Kacsó Sándor elnök Czikó Lőrinc már idézett adatain túlmenően elmondotta, hogy leszámítva a teológiaiakat, négy magyar főiskola működik, ebből a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem 8 karral, a marosvásárhelyi Orvostudományi és Gyógyszerészeti Intézet 5 karral, a kolozsvári Művészeti Főiskola 4 karral, s a kolozsvári Mezőgazdasági Intézet egyelőre 1 karral. Az elméleti iskolák száma 22-ről 23-ra emelkedett és a moldvai csángó falvakban már 18 iskola működik 28 tanítóval.¹⁸ A reform évében a Bolyai Tudományegyetemnek 1429 hallgatója volt, a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetnek 841. A Csíkszeredai Állami Líceumba 402 tanuló járt.¹⁹ Sajnálatos módon csak kivételes esetekben rendelkezünk egy-egy iskola tanulói létszámának az adataival, az adatközlés ezen a területen ritka volt, holott tulajdonképpen ezek az adatok tárnák fel valójában – különösen a középiskolák esetében – azt a fejleményt, amelyet a reform hozott létre: a 22, majd 23 magyar elméleti középiskola a túlkonzentráltság jegyeit mutatta, hiszen a megszüntetett líceumok felduzzasztották a megmaradt iskolák tanulóinak a létszámát. Viszont az sem állapítható meg, hogy a koncentráció a valós szükségleteket mutatta-e vagy sem.

Takáts Lajos nemzetiségi miniszterhelyettes 1949 végén²⁰ arról számolt be, hogy az országban 111 magyar közép-fokú, 12 német, 4 orosz, 3 ukrán, 3 szerb, 2-2 szlovák, bolgár,

jiddis és 1-1 görög, török és tatár iskola működött. Adatait nincs módunkban ellenőrizni, de a középfokú iskolák számának lassú növekedését mutatja többek között az is, hogy 1949 őszén Marosvásárhelyen magyar tannyelvű művészeti szakiskola nyílt, egyelőre a 700 jelentkezőből 170 tanulót vettek fel a képzőművészeti, zenei és tánc tagozatokra.²¹ Ugyancsak hasonlóan három tagozattal művészeti középiskola nyílt 1949 őszén Kolozsváron is. Ekkor az iskolában 27 tanár tanított. Egy évvel később átszervezték az iskolát, egy iskolából a szakoknak megfelelően három különböző iskolát létesítettek. Ezen belül a Zeneművészeti Középiskola folyamatosan bővül: 1950-ben 296, 1950/51-ben 329 tanulója volt. Az iskolában ebben az évben már 67 teljes vagy részfoglalkoztatottságú tanár dolgozott.²² A művészeti iskolák 1950-es újabb átszervezése párhuzamosan történt a művészeti főiskolák átszervezésével: az új főiskolák már kéttannyelvűek, két tagozatosak voltak: a képzőművészeti főiskola Ion Andreescu román festő, a színművészeti Szentgyörgyi István egykori híres erdélyi magyar színész, míg a Zeneművészeti Főiskola Gheorghe Dima román zeneszerző nevét vette fel.²³ Az 1950/51-es tanévben a három kolozsvári művészeti főiskola magyar tagozatain összesen 309 magyar hallgató tanult.²⁴ Ebből a közlésből tudjuk azt is, hogy tizenöt nemzetiség rendelkezik önálló iskolával és az 1950/51-es tanévben a nemzetiségi alsó-, középfokú elméleti és szakiskolák száma 3413 (ebből magyar összesen 2454), s a nemzetiségi tanulók összlétszáma ezekben az iskolákban 321.745 volt. Magyar vonatkozásban tovább pontosíthatjuk az adatokat: összesen 65 napközi otthon, 523 óvoda, I-IV. osztályos elemi iskola 1503, hétosztályos 524 volt, a középiskolák száma elérte a 112-t, és 80 alsó- és középfokú szakiskola állt a magyar ifjak rendelkezésére. Az iskolai év krónikájához tartozik továbbá az is, hogy összesen 72 magyar tankönyv jelent meg 1.304.350 példányban.²⁵

Örvendetes jelenség, hogy az 1951/52-es tanévben a moldvai csángóknál 40 iskola működik, 95 tanítóval. Maros megyében 7021 tanuló jár I-VII. osztályba, 1075 gyerek pedig magyar középiskolába.²⁶ Ezt a tanévet érdemes közelebbről is megvizsgálni iskolák, tanulók, tanerők szempontjából. Takáts Lajos a tanév folyamán azt közli, hogy 2267 elemi iskola (feltehetően I + II ciklus) működik, 79 elméleti, 92 technikai középiskola, 205 szakiskola és minősítő tanfolyam a nemzetiségek nyelvén. Összesen több mint 300.000 tanuló és egyetemista anyanyelvén végzi tanulmányait.²⁷ Kár, hogy a magyarok adataival adós marad. Ugyancsak általános szinten mozog egy másik közlés is, amelyből viszont részletesebben megtudhatjuk a nemzetiségi tanulók létszámát. 899 óvoda és napközi otthon 42.254 gyerekekkel, 2267 I. és II. ciklusos elemi iskola 237.560 tanulóval (ez megegyezik Takáts Lajos adataival); 79 elméleti középiskola 13.179 tanulóval, 92 műszaki középiskola 11.809 tanulóval, 197 szakiskolába és szaktanfolyamra 11.312 nemzetiségi tanuló járt. (A felsőfokú magyar tanintézetek egyetemi hallgatóinak száma 3045.)²⁸ Juhász Lajos adata²⁹ erről a tanévről egy szempontból elgondolkoztató: ő azt állítja, hogy 2163 magyar óvoda és elemi iskola működött. Ha az előző év adataival vetjük össze (amikor 65 napközi + 523 óvoda + 1503 elemi iskola (egy ciklusos) és 524 (két ciklusos) volt, tehát összesen 2615, (napközi nélkül is 2550), akkor a különbséget nehezen tudjuk magyarázni. Talán az elemi második ciklusát (524) hagyta volna ki? Viszont akkor 2026 óvodának, illetve I-IV. osztályos elemi iskolának kellene lennie. Ha az elemi második ciklusát nem számította be, akkor 137 egységgel bővült az iskolahálózat, ha beleszámította, akkor viszont nyoma veszett 387 elemi iskolának és óvodának. Inkább ez az utóbbi feltevés valószínűsíthető, hiszen egy másik közlés azt adja tudtul, hogy a népi demokratikus rendszer a nemzeti kisebbségek számára több mint 3500 anyanyelvi iskolát létesített, ezekből 1812 magyar tannyelvű.³⁰ Ez a szám is a kedvezőtlen tendenciákra utal. Időközben az addigi megyerendszerről áttérnek az ország tartományi beosztására. Ez újabb akadály az adatok folyamatosságának a pontos követésében. Magyar vonatkozásban külön hangsúlyt kap a létrehozott Magyar Autonóm Tartomány, amelynek iskolaügyi eredményeit – már-már a többi magyarok által is lakott tartományok rovására is – kiemelten reklámozzák. Ennek természetesen az az egyszerű magyarázata, hogy

a többi tartományokban megkezdődik a magyar iskolák (és a többi nemzetiségi iskolák) számának a mesterséges csökkentése. A Magyar Autonóm Tartomány viszont ekkor a nemzetiségi kirakat-politika megtestesítője. Tekintsük át a rendelkezésünkre álló adatokat: 1952 őszén azt a jelentést kapjuk, hogy a többségében magyarok lakta tartományban összesen 714 négy- és hétosztályos iskola működik, ebből 508 magyar (összesen 71.055 tanulóval). A tartomány székhelyén, Marosvásárhelyen 1952-ben 35 középfokú iskola működik, ebből 22 magyar, 13 pedig román nyelvű.³¹ Minden községben, ahol legalább 20 tanuló van, magyar tannyelvű elemi iskola működik. A következő adat alapján arra lehet következtetni, hogy az 1953/54-es tanévben valamelyest növekedett mind a magyar, mind a román elemi iskolák száma. *"A tartomány számarányának megfelelően 212 (az előző évben 206!) román nyelvű iskolán kívül 569 (előző évben 508) magyar tannyelvű négy- és hétosztályos elemi iskola működik."*³² Ugyanakkora a városban tanuló magyar egyetemisták száma meghaladja az ezret.³³ A tartományi székhely mindenképpen a magyar iskolahálózat egyik legjelentősebb központja, ahol 1954 januárjában például 6045 magyar ifjú tanul. Az autonóm tartomány annak ellenére, hogy státútumát sohasem dolgozták ki – pozitív kezdeményezések területe volt az első években, s a magyar nemzetiségi oktatási hálózat folyamatosan bővül. 1955 őszén a tartomány területén már 583 magyar nyelvű első, illetve második ciklusos iskola működött. Ezekben az iskolákban növekedett a tanulólétszám is: az elemi oktatásban 4365 gyerek vett részt, (korábban 3152).³⁴ Ha valamilyen vonatkozásban kedvező változásról van szó, a magyar sajtó igyekszik tudtul adni: így például ilyen kedvező hírként jelentették be, hogy a bukaresti magyar iskolát, amely eddig két ciklusos volt, líceummá alakították át.³⁵ Vagy az is elgondolkoztató, de pozitív hír, hogy 1954-ben a zilahi Ady Endre Középiskolában – amelynek épületében magyar pedagógiai középiskola is működik – közel másfélezer magyar gyerek tanul.³⁶ Gyimesfelsőlokon új iskola épült, és a sajtó örömmel regisztrálja, hogy anyanyelvükön tanulhatnak a gyimesi csángók: 1944 előtt csak egy tanítónő működött a faluban, most pedig 1955-ben már 21 pedagógus tanítja anyanyelvére a gyerekeket.³⁷ 1953 őszén arról tudósítanak a Bánságból, hogy szüntelenül bővül a négy nyelvű (román, német, szerb, magyar) iskolahálózat. Temesváron magyar és német líceum működik, s a városban van három szerb nyelvű középiskola is. (A szerbek 120 fős énekkart tartanak fenn, van két táncsoportjuk és tizenhét főből álló tamburás zenekaruk is.³⁸ Éppen a növekvő igények kielégítésére szükséges volt a különböző nyelvű tanítóképzők működtetése. Az 1953/54-es tanévben például a magyar tanítóképzők mellett orosz, jiddis, tatár, bolgár és szlovák tanítóképző is működik.³⁹ (A magyar nyelvűek közül az azóta már elfelejtett szászrégeninek ismerjük az adatait: 1944-ben az iskolának mindössze 220 tanulója volt, 1948-ban már 490 és 1952-ben közel hétszáz. Évente itt 120-150 tanító végez.)⁴⁰ 1954 nyarán azt nyilatkozta Fazakas János, a Központi Bizottság titkára, hogy *"majdnem 3500 közép-, elemi iskola és óvoda működik hazánkban a nemzeti kisebbségek nyelvén"*.⁴¹ A Scînteia, s nyomában az Előre közleménye már kozmetikázott: *"Több mint 3500 elemi és középiskola működik a kisebbségek nyelvén"*.⁴² Alig egy évvel később már kézzelfoghatóbb a tendencia: az Előre azt adja tudtul, hogy az 1954/55-ös tanévben az ország 16.500 iskolája közül 2250-ben a nemzeti kisebbségek anyanyelvén folyt a tanítás.⁴³ Központi intézkedésre történik a csökkenés vagy a helyi szervek buzgalmát tükrözi az apadás? Ekkor még ez nem világos. De talán nem véletlen jelenség, hogy egyre gyakoribb az olyan közlemény, amelyben már csak globálisan, a tanítási nyelv megjelölése nélkül közlik az adatokat.⁴⁴ 1954 végén már a középfokú műszaki iskolákra is az átszervezés sorsa vár. Csak szóbeszéd útján lehet megtudni, hogy az átszervezés elsősorban a tagozatos iskolákat érinti, mégpedig többnyire a nemzetiségi tagozatok esnek áldozatul az átszervezésnek. (Ezek azok az iskolák, amelyeket a reform idején többnyire az elméleti iskolák rovására hoztak létre.) 1955. január 30-án közlik a lapok a Román Munkáspárt Központi Vezetőségének és a Román Népköztársaság Minisztertanácsának határozatát a tanonc-szakiskolák, műszaki iskolák és mesterképző műszaki iskolák

megszervezéséről. *"A jelenlegi műszaki középiskolák IV. osztályának növendékei a jelen határozat életbe lépése előtt érvényes rendszer szerint folytatják és fejezik be tanulmányaikat"* – olvashatjuk a határozatban, a többi tanulókat szélnek eresztették. A határozat⁴⁵ – amely legfelső szinten született – említést sem tesz az eddig nemzetiségi nyelveken működött ilyen típusú iskolák további sorsáról. Nem kétséges: 1955-1956-ra a nemzetiségi iskolákat is elérte a többi nemzetiségi intézmények sanyarú sorsa. A helyi szervek újraértékelik a nemzetiségi iskolák általuk vélt szükséges hálózatát, központilag viszont 1955-ben a középiskolák egy adott kategóriája került felszámolásra. A bekövetkezett tanügyi fejlemények azt sugallták, hogy a legfelső román vezetés elérkezettnek látta az időt arra, hogy a nemzetiségi nyelveken történő szakmai oktatás területén áttérjenek a román nyelvre. Az Oktatásügyi Minisztérium a Román Munkáspárt II. kongresszusának irányelveire hivatkozva vitát kezdeményez a román pedagógiai szaklap, a *Gazeta Invățământului* hasábjain: ezúttal az általános oktatás színvonalának további emelése a cél. *"Az általános műveltséget adó oktatással kapcsolatban a minisztérium javasolja az oktatási idő egy évvel való meghosszabítását, vagyis az áttérést a 11 éves általános műveltségi oktatásra, ahogyan azt egyébként az 1948. évi tanügyi reform is előíranyozta."*⁴⁶

Az új elképzelések szerint a 11 éves oktatási idő a következőképpen tagolódik:

- 4 éves elemi iskolai oktatás (I-IV. osztály),
- 3 éves gimnáziumi oktatás (V-VII. osztály),
- 4 éves középiskolai vagy líceumi oktatás (VIII-XI. osztály).

Egy másik fontos javaslat az lenne, hogy a tervezet szerint a középiskola X. osztályától kezdve két tagozatra – reálra és humánra – válna szét a középfokú oktatás.

Sokféle javaslat, elképzelés hangzik el, de számunkra a legfontosabbak mégis a következők: *"Az általános műveltséget adó oktatás és a hét-osztályos és középiskolai hálózat fejlesztése érdekében a tervezet a következőket javasolja: az egyes osztályokban tanuló növendékek számát átlagosan 30-40 tanulóban szabják meg: általánosítsák a vegyes iskolákat és osztályokat: kötelező módon szervezzék meg hogy az V. osztálytól kezdve is legalább két párhuzamos osztály legyen a hétosztályos iskolákban; nyújtsanak lehetőséget ahhoz, hogy a vegyes lakosságú helységeken egységes, hétosztályos elemi iskolákat és középiskolákat létesítsenek román tannyelvű tagozattal vagy osztályokkal, és a nemzeti kisebbség nyelvén működő tagozatokkal vagy osztályokkal."*

Itt jegyezzük meg, hogy amikor e javaslatokat a szakminisztérium megfogalmazza és megvitatja, már régóta nincs MNSZ (1953-ban szűnt meg), és rég megszűnt a Nemzetiségi Minisztérium is, amelynek élén 1947 végétől 1952-ig Takáts Lajos állott, majd őt követte egy minden szakértelmet nélkülöző pártaktivista, Otrók Ferenc (1953-ig, a minisztérium felszámolásáig).

1956. április 8-ára rendelték el a tervezet országos megvitatását, kiemelve, hogy a javaslatok *"azt a célt szolgálják, hogy valóra váltsuk mindazokat a feladatokat, amelyeket a II. pártkongresszus tanügyi ténen kijelölt, vagyis összhangba hozzák oktatásunk színvonalát hazánk szocialista építésének követelményeivel"*.

A tervezetet több fórumon is a vita tárgyává teszik, majd ezt követően "figyelembe véve a tanügyi káderek és a szülők javaslatait" – a sajtó közzé teszi a párt és a kormány elfogadott határozatát "az általános oktatás megjavításáról".⁴⁷ A határozat hét fejezetben tárgyalja a tennivalókat. Számos pozitív pontot is tartalmaz a határozat: lényeges lépés, hogy a középiskolai oktatás egy évvel tovább tart, az eddigi tíz osztályos rendszer helyett tizenegy osztállyal végezhetnek a tanulók. Az 1956/57-es tanévtől kezdve bevezetik a politechnikai oktatást is, a középiskolai évek során lehetővé válik egy nyugati nyelv tanulása, a reál tagozaton a matematika, fizika, kémia kapnak nagyobb óraszámot, a humán tagozat tanulhatja a latin nyelvet is. E rendelet az V-VII. osztályokat gimnáziumnak, a IX-XI. osztályokat pedig

líceumnak nevezi. A nemzetiségi iskolákra utaló passzusok enyhébbek, mint a javaslat-tervezetéé, sőt még kedvezményt is tartalmaznak: az 1948-as tanévtől kezdve már első osztálytól kezdve kötelezővé tették a nemzetiségek számára is a román nyelv tanulását, a gyakorlat bebizonyította ennek az abszurditását, ezért a határozat kimondja: *"a nemzeti kisebbségek iskoláiban a román nyelv tanítását csak akkor iktatják be a kötelező tantárgyak közé, amikor a tanulók anyanyelvükön már jól tudnak írni és olvasni"*. Ezért csak a második osztálytól kezdve vezetik be a román nyelvet. A határozat megszületésének idején – 1956-ban – a IV. osztályt végzett tanulók mintegy 62%-a folytatja tanulmányait az ötödik osztályban. A határozat előírja, hogy az 1960/61-es tanévre a tanulók mintegy 90%-ának kell folytatnia a továbbtanulást. S ugyancsak ez a tanév lesz (az 1960/61-es), amikor első ízben már tizenegy osztállyal végeznek a középiskolások.

A dokumentum ennek ellenére kimondja: *"Az I-VII. osztályos elemi iskoláknak és a gimnáziumoknak az V-VII. osztályokból legalább két-két párhuzamos osztállyal kell rendelkezniük."* És vajon mi lesz a kis vagy közepes, vegyes lakosságú falvakban a magyar tanulók sorsa, ahol nem telik párhuzamos osztályokra? Ezt a határozat világosan nem mondja ki, de az egyik - már a javaslatban is szerepelt passzus így szól: *"A többnemzetiségű vidékeken és helységeken román és kisebbségi tagozatokkal, illetve osztályokkal rendelkező iskolákat kell létesíteni."* Ez már azonnali feladat, de a későbbi kilátás sem vigasztaló: *"A vegyes oktatást később, fokozatosan a többi osztályokra is ki kell terjeszteni. Az I-IV. és V-VII. osztályokra vonatkozó feladatok teljesítésének ellenőrzése céljából az Oktatásügyi Minisztérium és a néptanácsok végrehajtó bizottsága az 1956/1957-es tanévtől kezdődőleg kijelölik az általános iskolák körzeteit."*

Az érdekvédelmi szervétől megfosztott erdélyi magyarság 1956 őszén szembe találta magát az iskoláinak fennmaradását veszélyeztető önkény alig leplezett szándékával. 1956 azonban viharos esztendő volt, nem sokkal a határozat megjelentetése előtt zavargások törnek ki a lengyelországi Poznanban, s egyre nyugtalanítóbb a magyarországi helyzet is. A lázadás és a társadalmi megmozdulások vírusának tovaterjedésétől félve a legfelső román pártvezetés mérlegelni kezdi a konzultációt a romániai magyarság egyes prominens képviselőivel, hogy felmérje a romániai magyarság hangulatát, s azt, hogy esetleges destabilizált helyzetben a magyarság részéről milyen magatartásra számíthat. A tapasztaltak azt sugallták, hogy a romániai magyarság nagyonis elégedetlen helyzetével, s különösen sérelmezik az MNSZ felszámolása után felgyorsult románosítást, az asszimilációs törekvések felerősítését. Megszaporodtak a sajtóban azok a cikkek, amelyek elméletileg és ideológiailag is alá próbálták támasztani a folyamat meggyorsításának szükségességét. 1954 nyarán például az Előre Gáll Ernő hosszú eszmeifutását adja közre *"A magyar nemzeti kisebbség szocialista átalakulásáról"*.⁴⁸ A cikkíró a párt dokumentumok szellemében vázolja fel a romániai magyarság megtett útját, s leszögezi: *"A haladó magyar értelmiség kialakításában rendkívül fontos tényező a nacionalizmus elleni következetes harc, tekintettel arra, hogy a nacionalista elszigetelődés, a 'nemzeti egység' ideológiája legszívósabban talán az értelmiségi körökben marad fenn. A 'nemzeti egység' politikájának és ideológiájának erdélyi változatai a felszabadulás után a népi demokrácia ellenségeinek az eszmei-politikai fegyverzetét, a helyi nacionalizmus megnyilvánulási formáit jelentették. Nép- és haladásellenes funkciója abban rejlett, hogy képviselői megkísérelték elszigetelni a magyar tömegeket a román néptől és akadályozni a romániai magyar nemzeti kisebbség szocialista átalakulását. A párt súlyos csapást mért a 'nemzeti egység' ügynökeire a magyar társadalmi és kulturális intézményekben is, de forradalmi éberségünk nem lankadhat a 'nemzeti egység' ideológiájának lappangó maradványaival szemben."* A cikkíró szembeszáll azokkal, akik a nemzeti nihilizmus jegyében megkérdőjelezik a bekövetkezett változásokat: *"A nemzeti kisebbségek elkerülhetetlen eltűnését jósolják meg a román és magyar tömegek testvéri együttműködését, kultúrtörekvéseiknek azonos tartalmát az asszimiláció újabb formájának akarják feltüntetni. A*

Román Munkáspárt következetesen harcol a nemzeti kisebbségek sajátosságainak mellőzése ellen, a nemzeti anyanyelv használatának akadályozása ellen, minden erőszakos asszimilációs törekvés ellen." E cikk tehát alapjaiban tagadja mindazt, ami a romániai magyarság mindennapi keserű tapasztalata. A következő ideológus, Fazakas János, az RMP KB titkára, aki 1954. augusztus 23-án alkalmából ír cikket "A párt és a kormány politikája a nemzeti kérdésben" címmel.⁴⁹ Próbálja csokorba gyűjteni a pillanatnyilag még meglévő magyar nyelvű intézmények, médiák sorát, külön kitért az 1952-ben szovjet példára létrehozott Magyar Autonóm Tartományra: "A párt és a kormány lenini–sztálini nemzeti politikájának jelentős állomása és nagyszerű megvalósítása a Magyar Autonóm Tartomány megteremtése. A Magyar Autonóm Tartomány igen fontos eszköze a román nép és a magyar nemzeti kisebbség testvéri együttműködése megszilárdításának, megacélozza harci egységüket a közös haza – a Román Népköztársaság további fejlesztése érdekében". A közeledő nagy októberi szocialista forradalom évfordulója nyújt alkalmat arra, hogy a "független", romániai magyar sajtó sürgesse: "A Nagy Október szellemében fűzzük szorosabbra a román nép és a nemzeti kisebbségek barátságát"⁵⁰ A cikk a Scînteia⁵¹ vezércikkének tanulságait szajkózza, amikor további éberségre int, felhívást is intézve az olvasóhoz: "Le kell lepleznünk a 'nemzeti egység' hazug elméletének hirdetőit, akik a kizsákmányolók és dolgozók kibékíthetetlen ellentéteit álnemzeti igékkel és kenetteljes szóvirágokkal akarják elkenni." Se szeri, se száma az ideológiailag irányt mutató cikkeknek. 1955 végén újabb terjedelmes cikk magyarázza, "pártunk marxi–lenini nemzeti politikáját",⁵² amiben csak annyi az újdonság, hogy elmarad a sztálini tanításokra való hivatkozás, s jöllehet az 1948 decemberi határozat a nemzetiségi kérdéstről éppen a sztálini eszmék jegyében fogant, a cikkíró "nagy jelentőségűnek" minősíti az egykori határozatot, amely utat mutatott. "A párt alkotó módon alkalmazza hazánk sajátos viszonyaira a nemzeti kérdés marxi–lenini megoldásának elveit." A polgári nacionalizmus egyetlen – most már névvel is megbélyegzett – képviselője, Lucrețiu Pătrășcanu, akit már Sztálin halála után végeztek ki. S bár a Szovjetunióban a politikai változások újabb fordulatot vettek az 1956 februárjában tartott XX. pártkongresszussal, Sztálin román tanítványai nem akarnak erről tudomást venni. Bányai László (1955–1956-ban a kolozsvári Bolyai Egyetem rektora) is merít a párt II. kongresszusának tanulságaiból: "Hathatósan kell küzdenünk minden olyan téves nézet ellen, ami kulturális elkülönéshez vezet."⁵³ A nacionalista méregkeverés (Bányai szóhasználata) elleni harcot fő feladatának tekinti.

Ilyen eszmei harc után nem lehet csodálkozni azon, hogy az 1956 tavaszán kibontakozott, az Oktatásügyi Minisztérium által kezdeményezett vitában a magyar pedagógusok alapvető, a magyar iskolák helyzetét és sorsát feszegető kérdéseket nem mertek nyíltan feltenni. Utólag az is eredménynek tűnik, hogy az egyik hozzászóló értelmetlennek tartja a román nyelv bevezetését már a második osztályban, amikor a tanulóban az anyanyelvi fogalmak sincsenek kialakulva, ezért – az egykori státútum előírásait követve – ezt a harmadik osztálytól látja azt célszerűnek.⁵⁴ Kovách Géza többször is hozzászólott a vitához, az egyik cikkének utalását csak a beavatott pedagógusok érthetik: "Az új javaslatok a jól ellátott párhuzamos osztályokkal működő nagy iskolák megteremtését irányozzák elő. Sok tanerő véleménye szerint azonban ennek a fokozatosság elvén kell megvalósulnia, mivel mindaddig míg megfelelő intemátusok nem állnak a tanulók rendelkezésére, addig sok község hétosztályos iskoláját egysoros osztályok mellett is fenn kell tartani, mert különben a tanulók beiskolázása nem biztosítható. Különösen fennáll ez a helyzet a nemzetiségek lakta területeken."⁵⁵ A cikkíró maga is jól tudta, de hiszen az új helyzetben éppen az a cél, hogy már az általános iskolák szintjén is beteretljék a tanulókat a működő román iskolákba vagy tagozatokba. 1956 nyarán a román nyelvtudás tökéletesítésének céljából egyhónapos tanfolyamra hívják a nemzetiségi pedagógusokat Bukarestbe. A politikai és szakmai jellegű továbbképzés a következő évekre készítette elő a tanerőket.⁵⁶

"Minálunk a sztálinizmus még mindig diadalát üli" – jegyzi fel naplójában a börtönből alig

egy éve szabadult Jordáky Lajos 1956 május 29-én. De 1956 nyara lázas izgalommal telik el Kolozsváron is. Régi harcostársak, egykori elvtársak – mai ellenfelek – a külföldi változások hatására újra a közeledés útjait keresik, és már arra is elkészültek, hogy egymás között megvitassák a kialakult helyzetet. 1956. szeptember elsején Gáll Ernő egyetemi megnyitó beszédében bátran és határozottan elítélte a dogmatizmust, az alkotói légkör benuhátságát, a magyarokat fenyegető román nacionalizmust. Szeptemberben a gyűlött Bányai Lászlót Csehi Gyula és körének tagjai kibuktatják az egyetemi pártvezetésből, ők a változások hatására megint a magyar kultúra védelmezőinek adták ki magukat. Szeptember végén Kolozsvárra érkezett Miron Constantinescu, hogy eszmecsere folytasson a magyar értelmiségiekkel. Fazakas János és Vasile Vaida (a Kolozs megyei első titkár) is részt vesz a megbeszéléseken. *"Beszélgetésünk kiterjedt a nemzetiségi kérdésre, nemzetiségi sérelmekre és megoldásukra, egyetem, értelmiség diákság munkásság kapcsolatára. Kolozsvár és az erdélyi városok magyar jellegének külsőségeiben való megnyilvánulására ..."* Október 3-i naplóbejegyzés: *"A nemzetiségi kérdésben bekövetkezett a fordulat. Bár még mindig idegenkedik a Párt a kérdés elvszerű és teljes megoldásától. Egyelőre rendezik a legkirívóbb sérelmeket kulturális fronton ..."*⁵⁷

Még nem rendelkezünk teljes forrásanyaggal a kulisszák mögött folytatott tárgyalások részleteit illetően. Annyit azonban tudunk: a külső tényezők nyomására – amelyben döntő a magyarországi helyzet lehetett – egyik napról a másikra engedni kényszerülnek. Már az is meglepő, hogy az addigi jól működő cenzúra átenged olyan cikkeket is, amelyek korábban eretneknek bélyegzett nézeteket tartalmaznak akár a nemzetiségi oktatás helyzetére és kilátásaira vonatkozóan is. A már említett aradi történelemtanárt, Kovách Gézát az új tanév készlet meditatására. Az Előre 1956 október 3-án közli "Gondolatok az új tanév kezdetén" című cikkét. Mintha csak válaszolni akarna azoknak, akik a nyári tanügyi vitában a nemzetiségi iskolák önállóságának a szükségességét kérdőjelezték meg, a magyar iskolák fontosságát nyomatékosítja: *"A magyar tannyelvű iskolák széles hálózata ma már kikapcsolhatatlan láncszemét alkotja kulturális forradalmunk és országos méretű hazafias nevelőmunkánk szervezetének. A magyar tannyelvű iskolák válva harcolnak a román tannyelvű iskolákkal az új típusú kommunista ifjúság neveléséért, küzdenek a széles tömegek átneveléséért, a kultúra terjesztéséért, a nacionalista örökség felszámolásáért. S ebben a harcban a magyar tannyelvű iskolák együtt izmosodtak, fejlődtek a román iskolákkal."* Miért is íródik ez a már-már védőbeszéd?

Az 1956-os tanügyi határozat a gyanú árnyékát veti a külön működő magyar iskolákra, s éppen a fenti vádak hangoztatásával akarják az önálló magyar iskolák román iskolákkal történő "egyesítését" megalapozni. De a cikk nem elégszik meg a sanda vádak visszaverésével, tovább meg}, amikor leszögezi: *"A személyi kultuszról, dogmatizmusról, a szocialista törvényesség és demokrácia helyenkénti megsértéséből származó torzulások a nevelőmunkában is utat találtak, "* – mégpedig annyira, hogy amint a cikkíró írja: *"Nem vettük észre, hogy a demagóg szövegek mögött sokszor ellenséges szándékok rejtőznek."* A szándékok forrását véljük felfedezni, ha tovább olvassuk a bátor fejtegetést: *"Helytelen az olyan elgondolás, mely tagadja a hazai magyar ifjúság nevelésének a többitől eltérő sajátos jelenségeit."* Az önálló magyar iskolahálózat fenntartásának megkérdőjelezése annak a hosszú, bár egyirányú útnak az eredménye, amely az 1946-os, "A minden magyar gyermeket magyar iskolába!" jelszavától vezetett a fokozatosság következetes alkalmazásával az 1956-os oktatási párthatározatig, amely a nemzetiségi iskolák önálló létének szükségességét kérdőjelezte meg. Az eltelt évtized megpróbáltatásai alatt természetesen a szülők egy része sem lehetett mentes a rájuk nehezedő nyomástól, s az új körülmények között, 1956 őszén a cikkíró szerint a nemzetiségi pedagógusok számára új feladatok is adódnak: *"Nevelőinknek fokozottabb felvilágosító munkát kell végezniük azoknak a szülőknek a körében, akik kétkedéssel néznek nemzetiségi iskoláink eredményei felé és vonakodnak gyermekeiket oda*

írati. Nemzetiségi iskoláink éppen a pártunk vezette forradalmi harc különösen értékes vívmányai. Nemzetiségi iskoláink munkájának és nevelésének lebecsülése, évszázados népi kultúránk lebecsülése is. A tapasztalat azt mutatta, hogy a magyar nyelvű iskolák jó tanulói egyaránt megállták helyüket a magyar és román nyelvű főiskolákon." A szerző az erdélyi fejedelmek korát idézi, nyomatékosítva, hogy: "Az erdélyi iskoláknak megvannak a fejedelemség idejéből származó és Apáczai Csere János által példaképpé kiépített évszázados haladó hagyományai. A 'kollégiumok' sok olyan hasznos módszert honosítottak meg és kísérleteztek ki az évszázadok folyamán, melyek közül sokat átvehetünk és a mai követelményeknek megfelelően korszerűsíthetünk." Az ősi "scholák" idézése nem retorikai fogás, hanem életrajzi kényszerűség: "Jómagam is kollégiumban, a zilahi Wesselényi Kollégium falai között nőtem fel. Nyolc évig szívtam magamba azt a légkört, amely Ady Endrét is számtalanszor megihlette és öreg korában is meghatottsággal emlékeztette vissza az 'ősi schola vén magisterére'. Ady Endre mindig büszke volt régi iskolájára, és mi is büszkék voltunk rá. Ma is csak meghatottsággal tudjuk feleleveníteni azokat a közös emlékeket, amelyek annak idején oly lenyűgözően kötöttek iskolánkhoz." Iskolai hagyományainkról szólva a cikkíró maga tanúsíthatja, hogy "ahol ezek továbbélése lehetséges, ott nem szabad eldobnunk őket, ahol még nincsenek meg ott meg kell teremtenünk". 1956 őszén – úgy tűnik – végre erre is lehetőségek nyílnak.

1956. október 12-én fontos közlemény jelenik meg a sajtóban: "A nemzeti egyenjogúság sarkalatos feltétele az anyanyelvű oktatás. ... A nemzetiségi iskolahálózat szükségessé tette, hogy az Oktatásügyi Minisztérium keretében külön vezérigazgatóság foglalkozzon a nemzetiségi iskolák sajátos kérdéseivel. Ennek alapján született meg a Román Munkáspárt határozata, amelynek értelmében nemzetiségi vezérigazgatóság létesül az Oktatási Minisztériumban ..." ⁵⁸

Rövidesen más megvilágításba kerülnek – legalábbis átmenetileg – a nemzetiségi iskolák. "Általános oktatási rendszerünkön belül a nemzetiségi iskoláknak is meg vannak a maguk sajátos problémáik..." – teszi szavá az Előre.⁵⁹ A fordulat jeleit mutatja, hogy sebtiben új magyar középiskolák megnyitására adnak engedélyt. Szamosújváron 1956 őszétől indul meg a magyar középiskola.⁶⁰ Szilágysomlyóra egy nappal a tanévkezdés előtt érkezik meg a rendelet, hogy jóváhagyták a román és magyar tagozatos elméleti középiskola megnyitását.⁶¹ A magyar többségű Szilágycsehbe is megígérik jövőtől a magyar tagozatot.⁶² Az országban több helyen nyílik a középiskolákban magyar tagozat. Szemmel láthatólag inkább a kéttagozatos iskolai felállást favorizálják. Szászrégenben, Szovátán, Szecselevárosban (a Brassó melletti Hétfalu településeiből alakított város), Székelyhídon, Székelykeresztúron és máshol létesülnek középiskolák vagy tagozatok. A kolozsvári 7. számú középiskola felveheti Brassai Sámuel erdélyi polihisztor nevét, engedélyt adnak arra is, hogy a marosvásárhelyi Bolyai Farkas középiskola megünnepelje fennállásának 400. évfordulóját.⁶³ A szatmári 3. számú középiskola újra viselheti Kölcsey Ferenc nevét, és nyilvánosan is megünnepelheti fennállásának 400. évfordulóját.⁶⁴ 1956 őszén magyarul is tanulhatnak az idő közben egynyelvűvé változtatott kolozsvári Agronómiai Intézetben...

Az 1956. november 4-én Magyarországon bekövetkezett fordulat – amelyben Románia dogmatikus vezető erői is szerepet játszottak – későbbre hagyta a nyílt irányváltást, a korábban követett asszimilációs politika irányába. Az 1956-os, 1957-es erdélyi letartóztatások még nem feltétlenül a meghirdetett "javított" nemzetiségi politika felszámolását jelentették. 1957 során még számos beígért engedmény – új lapok alapítása, a magyar nyelv tanításának a megjavítása, a nemzetiségi kulturális élet támogatásának szándéka – átmenetinek bizonyult, de a nemzetiségi kérdések mégis felszínre kerülhettek. Az 1957-es év Janus-arcát jól mutatja az a határozat,⁶⁵ amelyet a legfelső párt és kormánysszervek a felsőfokú oktatás megjavításáról hoztak. Ebben a határozatban leszögezték: "Pártunk és államunk következetesen alkalmazza a lenini politikát a nemzetiségi kérdésben: ennek alapján magyar tannyelvű főiskolák

működnek: a kolozsvári Bolyai Egyetem, a marosvásárhelyi Orvostudományi és Gyógyszerészeti Főiskola, a marosvásárhelyi Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola, valamint a kolozsvári Mezőgazdasági Főiskola, Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskola, és a Gh. Dima Zeneakadémia magyar tannyelvű tagozatai." Az új határozat még csak nem is utal rá, hogy milyen sorsot szánnak – nem is a távoli jövőben – a fenti intézetekben folyó magyar nyelvű oktatásnak. (Csak zárójelben jegyezzük meg, hogy Bányai László és mások jelenlétében iktatják be rektori tisztségébe Constantin Daicoviciu egyetemi tanárt a kolozsvári Babeş Egyetemen. Őrá még "szép" feladatok várnak az egyetemi oktatás nyelvi "megreformálásában".)

1956 őszén a román pártvezetők azonban elkötelezték magukat a nemzetiségi engedményekre. Ezért kell egyelőre megőrizni az ígéretek teljesítésének a látszatát. Kolozsváron például az elméleti magyar nyelvű középiskolai oktatás három iskolába koncentrálódott:⁶⁶ az 1.sz. fiúlíceumra (Petőfi-Kogălniceanu utca), a 3.SZ. leánylíceumra és a 7.sz. fiúlíceumra (ami végül a Brassai Sámuel nevet kapta). Ezekben az iskolákban rengeteg párhuzamos osztállyal dolgoztak. A koncentráció nem feltétlenül a magyar iskolák pozíciójának a gyengülését jelentette. Ezért új megoldást dolgoztak ki: 1957 nyarán bejelentik, hogy új magyar nyelvű középiskola nyílik Kolozsváron, a külvárosban – a Páris utca 12. sz. alatti általános iskola alakul át középiskolává,⁶⁷ sőt a következő, 1958/59-es tanévre is ut egy új magyar középiskola létesítése Kolozsváron: a Horea út 51. sz. alatt működött általános iskolát alakítják át középiskolává.⁶⁸ Nagyváradról azt jelentik,⁶⁹ hogy a munkásszülők régi vágya teljesül azzal, hogy a gyárvárosban a korábbi 5.sz. általános iskola helyén új magyar középiskola nyílik. (Azt kevesen tudják, hogy ez lényegében csak osztálylétszámok átcsoportosítását jelentette.)

A sajtóban megjelenő tanügyi hírek inkább megtévesztőek, mint a valóságot tükrözőek. Máramarosszigetről például azt jelentik, hogy a városban 11 óvoda és napközi működik, köztük egy jiddis nyelvű és kettő magyar tagozatú; négy, egyenként négyosztályos elemi, egy magyar és egy magyar tagozatú, 7 hétéosztályos iskola van, köztük kettő magyar; négy középfokú iskola működik, ebből egy magyar és egy ukrán.⁷⁰ Temesváron még egy évvel korábban is viszonylag jó a helyzet: a városban magyar tannyelvű vegyes (fiú-leány) középiskola működik (egyik-másik felső osztályból párhuzamosan négy is van), de mellette van egy magyar tanítóképző is, Lugoson pedig szintén működik magyar vegyes középiskola.⁷¹ A nemzetiségi vezérigazgatóság élén ekkor miniszterhelyettesi beosztásban Bányai László áll. Az új tanévkezdést köszöntő vezércikk⁷² az "eredményekre" figyelmezteti az olvasóit: *"A nemzetiségi iskolák szükségleteit és igényeit is számontartó oktatáspolitikánk egyik újabb jelentős lépésének tekinthetjük azt, hogy az 1957/58-as tanévben újabb egységekkel bővül a magyar tannyelvű iskolahálózat. Ebben a tanévben magyar nyelv és irodalomtanszék kezd meg működését a bukaresti C. I. Farhon Tudományegyetemen, magyar tannyelvű hatéves tanítóképző működik Enyeden és Udvarhelyen, a máramarosszigeti tanítóképző mellett ukrán tannyelvű tagozat létesült."*

A hatalom mielőtt végleg leszámolna önmaga ingadozásaival, 1957 decemberében páratlan és többé soha meg nem ismételt rendezvény-sorozatot kezdeményez: a Kultúra Hónapja alkalmából Bukarestben megrendezik a nemzetiségek tíz napig tartó kulturális ünneppsorozatát. Több nemzetiségi együttes Bukarestben mutatja be tudását, és egy régi pártaktivista, Révy Ilona, aki ekkor igazgatói funkciót tölt be az Oktatási és Művelődésügyi Minisztériumban – Számvetésében⁷³ – írta: *"A tizenöt nyelvű nemzetiségi iskolák között 1664 magyar nyelvű, 369 pedig német. Bukarestbe érkezik a kolozsvári Magyar Opera, a szatmári és a marosvásárhelyi színház, a Székely Népi Együttes, a két német és a két (jasi és bukaresti) zsidó színház, és a többi nemzetiségi művészegyüttes."* A tíznapos seregszemle egyik kiemelkedő mozzanata annak az ünneppsorozatnak, amellyel a tízéves köztársaságot akarják köszönteni. Ez az utolsó ilyen mozzanat. 1957 őszén még alig érhető tetten tanügyi

vonalon egy újabb negatív fordulatnak akár a fuvallata is. Aradon például összesen 5 hétosztályos iskola működik, s 1956 nyarán ugyan a határozat értelmében elkezdődik az egyes iskolák összevonása, de a városban működő két magyar középiskola tagozatosítása (azaz román–magyar, kéttagozatos iskolákká való átalakítása) Kelemen Dezső, Arad város tanügyi osztálya vezetőjének irányításával megy végbe.⁷⁴ Ma már meglepőnek tűnhet, hogy ennek a városnak a tanügyi osztályvezetője magyar volt. Kolozsváron a tartományi tanügyi osztály helyettes vezetője magyar (Fángli Géza), aki a tanévkezdés alkalmából elmondta, hogy 1957 őszén a tartományban 100 magyar nyelvű óvoda, 215 négyosztályos és 80 hétosztályos iskola, valamint 12 középiskola és 2 pedagógiai iskola áll a magyar nyelvű tanulóifjúság rendelkezésére.⁷⁵ Máshonnan sem egyértelműen negatív tanügyi hírek érkeznek. 1957 őszén például a zsilvölgyi Petrillán indul hétosztályos magyar iskola, Gyaláron pedig magyar tagozat létesül.⁷⁶ Az 1957-es Ady-évforduló alkalmából a kolozsvári I.sz. fiúiskola (a volt református gimnázium) Ady Endre nevét veszi fel.

Igen, ezek már megtévesztő események voltak, amelyek arról tanúskodtak, hogy – ismét külpolitikai tényezők hatására – a román vezetés bizonyos engedményekre kényszerül, de ezt 1957-ben felemás módon hajtják végre. Alig a még biztatónak tűnő tanévkezdés után a kolozsvári magyar értelmiségiek közül "1956-os büneiért" a szégyenpadra ültetik először Kolozsváron,⁷⁷ majd Marosvásárhelyen Jordáky Lajost, aki csak úgy ússza meg az újabb börtönöveget, ha bűnbánatot tanúsít és önbírálatot gyakorol. A kolozsvári értelmiségiek októberi nagygyűlésen restelkedve ismeri el, hogy bár fiatal kora óta a proletárinternacionalizmus szellemében nevelkedett, közéleti tevékenységéből még sem sikerült kiirtani a nacionalizmus szellemét, és 1956. október 23-án rokonszenvezett a magyarországi eseményekkel, s csak 1957 januárjában győződött meg arról, hogy ellenforradalom volt. Önostorozó szavakkal a párt segítségét kérte, hogy előre tudjon menni a nacionalizmus elleni küzdelemben. A párt magyar képviselői részéről Balogh Edgár, Takáts Lajos, Gáll Ernő, Nagy István, Csehi Gyula és König Miklós részesítették megsemmisítő bírálatban azt a magatartást, amelyet 1956-ban Jordáky Lajos is képviselt az egyetemi tanárok között. Szép számmal jelentkeztek szólásra hasonló hangnemű felszólalásaikkal a román kollégák is, és a Központi Bizottság képviselőjében Fazakas János és Leonte Răutu is megerősítették, hogy a hibák kiküszöbölése a román nép és az együtt élő nemzetiségek testvéri barátságának szüntelen erősítése jegyében érhető el.

Balogh Edgár 1956 őszén többször is megszólal a sajtó hasábjain,⁷⁸ s az értelmiségi gyűlés tanulságait felhasználva 1957 november 6-án "Élő nemzetköziség" című cikkében⁷⁹ a következőket írta, felidézve a magyar és a román nacionalizmus egyformán ártó hatását: *"E két nacionalizmussal szemben (most nem térünk ki az ország életében kisebb szerepet játszó egyéb nacionalizmusokra is) pontosan annyi eredményt értünk el, amennyire sikerült közéletünkől eltávolítanunk minden megkülönböztetést a nyelvhasználat, nemzeti hagyományápolás, politikai érvényesülés, gazdasági és kulturális fellendülés többségi és kisebbségi viszonylatában. Aki tudja, hogy a romániai magyar iskolahálózat ma bővebb, mint a magyar burzsoázia uralma alatt, aki tanúja az egész államot megmozgató Arany vagy Ady kultusznak, aki találkozik fejlődő szocialista demokráciánk néptanács-formáiban minden együtt élő nemzetiség dolgozóinak képviselőjével, aki járt az egykor nyomorgó székelység földjén megnyílt bányákban és új gyárakban, s aki színházainkban, művelődési otthonainkban, tudományos intézeteinkben felfedezte, hogy itt a román nép kulturális forradalmával egyidőben egy tüneményes magyar kulturális forradalom is végbemegy, az tudja, hogy a proletár nemzetköziségünk nem szólam, hanem napról-napra bővülő valóság."*

A tüneményes magyar kultúrforradalmat nyugtázó Balogh Edgár – aki ezúttal is ostorozza a magyar nacionalizmust, amely nem alszik – talán egyetlen az ekkoriban megrendelésre írók között, aki figyelmeztet annak a román nacionalizmusnak a veszélyeire is, amely "különféle rafinált formákban korlátozni kívánja a nemzeti kisebbségek szabad fejlődését". Talán nem

Balogh Edgáron múlt, hogy a "különféle rafinált formák" részletezése már kimaradt a cikkből, pedig nem ártott volna láthatóbbá tenni azokat a veszélyeket, amelyeket az – ekkor még vezető beosztásban dolgozó – egyes magyar értelmiségiek képtelenek voltak felfedezni.

Az "egy lépés előre – egy lépés hátra" taktika egy rövid átmeneti korszak, alig egy évnél valamivel tovább tartó időszak sajátos vonása volt. A látszólagos iskolai engedmények irányát végül is az 1956 nyarán hozott határozat szabta meg, amely az önálló (nevezhetjük akár különálló) magyar iskolák sorsát a tagozattá degradált iskolatípussal akarta helyettesíteni. A hirtelen adakozóvá vált román oktatásügyi minisztérium a magyar tagozatok létesítésében volt nagylelkű, s tulajdonképpen 1956 ősztől kezdetét veszi az önálló magyar iskolák fokozatos átalakítása. Voltak, akik utólag a kolozsvári Babeş és a magyar Bolyai Egyetem "egyesítését" 1959-ben az 1956-os magyarországi események erdélyi hatásával hozták összefüggésbe, holott ez merő tévedés, hiszen az "egyesítési" szisztéma – mint láttuk – már 1956 nyarán a hivatalos politika rangjára emelkedett, és előzményei már a korábbi évekre nyúlnak vissza. Sepsiszentgyörgyön az I.sz. középiskola már 1954-ben kapott román tagozatot, holott ez akkor még egyáltalán nem volt indokolt. A kolozsvári volt református középiskola, amely 1957 őszen Ady nevét vette fel, két év múlva, 1959 őszen válik kéttannyelvűvé, s az Adyt és a Sincai román nyelvű középiskolát parancsolják közös vezetés alá.⁸⁰ Nagyváradon, a 4. sz. középiskolában is 1959 ősztől lett a tanítás nyelve román is, az előző tanévben még 36 osztállyal működött az iskola, most az egyesítés után az osztályok létszáma 48-ra emelkedik.⁸¹

1958 nyarán a Magyar Autonóm Tartomány tanügyi osztályának vezetője, Dévai Károly azt nyilatkozza,⁸² hogy ősszel a tartományban két új középiskola kezdi meg működését. Egyik Kovásznán, a másik Csíkszentmártonban. *"Ezenkívül még két VIII. osztály indul Sepsiszentgyörgyön, és Maroshévízen."* 1959 őszen a tanévnnyitással kapcsolatos előkészületek ismertetésekor ugyanaz a vezető már más szempontok alapján ismerteti a helyzetet: *"A tartományi pártbizottság és a tartományi néptanács végrehajtó bizottsága már évekkal ezelőtt tanulmányozta azokat a lehetőségeket, amelyek megkönnyítik tartományunk román, magyar, német és másajkú iskolásainak további közeledését, barátságuk elmélyítését. Ennek érdekében támogatták azt az alulról jövő kezdeményezést, hogy egyesítsék azokat a külön intézményként működő román és magyar tannyelvű iskolákat, amelyek ugyanazon épületben vannak. Még 1956-ban megkezdődött az ilyen iskolák egyesítése és számuk a múlt tanévben 38-ra emelkedett. A rajoni szervek a szülőktől hozzájuk beérkezett kérések és javaslatok nyomán az anyanyelven történő oktatás teljes tiszteletbentartásával további három középiskola, és 59 hétosztályos iskola egyesítését kérték, amit a helyzet megvizsgálása után jóváhagytunk."*⁸³

Ugyanazon tanügyi osztályvezetőnek a két nyilatkozata nem véletlenül tükröz jelentős hangsúlyeltolódást. 1957 kétarcúsága véget ért. Az 1958-as év néhány jelentős eseménye megnyitotta az utat a korábban kidolgozott, de csak fokozatosan és álcázottan alkalmazott nemzetiségi politika egyértelműsítésére. 1958 februárjában Kádár János, Kállai Gyula, Apró Antal, Németh Károly és másokból álló népes magyar párt- és kormányküldöttség érkezett Romániába, hogy köszönetet mondjon a román vezetőknek az 1956-ban nyújtott "testvéri" segítségért. Anélkül, hogy részleteznénk e látogatás következményeit, utalunk arra, hogy Kállai Gyula KB titkár Marosvásárhelyen mondott beszédében a tények sokaságával győzködte hallgatóit arról, hogy a magyar pártvezetés milyen boldog, hogy a romániai magyar nemzetiség egyenjogúsága tökéletes: *"Mi eddig is tudtuk és nagyra értékeltük, most pedig személyesen is tapasztalhattuk, hogy a Román Népköztársaságban megvalósult a nemzetiségek jogegyenlősége, a politikai, a gazdasági és kulturális élet minden területén. A nemzetiségek szocialista kultúrája elválaszthatatlan kapcsolatban fejlődik a román nép szocialista kultúrájával, hiszen ezt a fejlődést ugyanaz az alapvető tényező, a szocialista építőmunka táplálja."*⁸⁴ A február 26-án Kádár János és Gheorghe Gheorghiu Dej által aláírt közös nyilatkozat még csak utalást sem tartalmaz arra, hogy Romániában jelentős számban

magyarok is élnek, akinek sorsa esetleg nem közömbös Magyarországon.⁸⁵

*"A jól végzett munka tudatával tériünk most haza. Úgy érezzük, hogy sikerült megerősíteniünk a magyar–román barátságot. ... Elsősorban köszönetet akartunk mondani román barátainknak azért a segítségért, amelyet nehéz megpróbáltatásaink pillanatában nyújtottak nekünk."*⁸⁶

A magyar párt és kormányküldöttség látogatásán kívül még egy fontos esemény az, amely hatást gyakorol a nemzetiségi kérdés további kezelésére: 1958 júniusában és július elején véglegesen kivonják a Romániában tartózkodott szovjet csapatok utolsó egységeit.⁸⁷

A sajtóban kampány kezdődik annak bizonyítására, hogy a román nép és az együtt élő nemzetiségek harci egységben vannak,⁸⁸ Kovács György pedig augusztus elején tények sokaságával bizonyítja, hogy nemcsak harci egységben, de megbonthatatlan testvériségben is.⁸⁹ Az egyik kampánycikkíró, egy bizonyos Lukács Péter (nyilván a szerző álnév mögött húzódik meg) arra figyelmeztet, hogy *"országunkban még vannak társadalmi-gazdasági alapjai a nacionalizmusnak, sovinizmusnak"*. *"A 'kulturális szeparatizmus' és a többi nacionalista jelszó is ezt a célt szolgálja"* – idézi Gh. Gheorghiu Dej szavait. *"Sokszor hivatkozunk a saját anyanyelvű iskolai oktatást szolgáló gazdag iskolahálózatra, amely annyira jellemzi a különböző nemzetiség lakta vidékeket, a magyar nyelvű kolozsvári Bolyai Tudományegyetemre, a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetre, s annyi más nemzetiségi anyanyelvű főiskolára ..."* – írja Kovács György író, akkoriban funkcionárius.

Csupán összehasonlításként idézzük fel azt a magyar nyelvű iskolahálózat pillanatnyi állásáról szóló adatot, amely az 1947. szeptember 1-jei állapotokat tükrözte: "A nemzetiségi politika három éve a demokratikus Romániában" című könyv szerint a magyar nyelvű óvodák és elemi iskolák száma 2071 volt, ehhez további 184 magyar tannyelvű iskola tartozott. Tehát összesen 2255 magyar óvoda, elemi iskola és gimnázium állt a romániai magyarság rendelkezésére. Tíz év elteltével – amint Révy Ilona már idézett adataiból tudjuk – 1664. A különbség egy évtized alatt 591 csökkenés.

És az 1957-et követő esztendőben sem terem sok babér a romániai magyar iskolaügyben. 1956-tól folyamatos a magyar és román iskolák összevonása, a legtöbb helyen a magyar iskolák román igazgatók vezetése alatt tagozati szintre süllyednek le. Így következik el az 1959-es esztendő, amelynek megrendítő eseménye a Bolyai Tudományegyetem erőszakos "egyesítése" volt a román egyetemmel, s ekkor szüntetik meg a magyar tagozatot a kolozsvári mezőgazdasági főiskolán.⁹⁰ Magát az aktust baljós fejlemények előzik meg: 1958 őszén újabb letartóztatási hullám félemlíti meg a magyar nemzetiségű értelmiségieket, s a Bolyai Egyetemen már az 1958-as október 1-jei tanévnyitás a megfélemlítés légkörében zajlik: Takáts Lajos rektor megnyitó beszédében a Román Munkáspárt Központi Vezetőségének júniusi határozatára támaszkodva hangsúlyozza: *"Vissza kell verni minden ellenséges ideológiai kísérletet, amely – főleg a revizionizmus útján – megpróbál sorainkba behatolni, azokat bomlasztani. A hallgatóknak nemcsak lehetősége van rá, de kötelessége magáévá tenni a munkásosztály világnézetét, mélyrehatóan elsajátítani a marxizmus–leninizmus halhatatlan tanításait. Aki más utakat keres, annak az egyetemen nincs keresnivalója."*⁹¹ Ősszel aztán az egyetemi tisztogatások letartóztatásokkal párosulnak. Amikor végrehajtják a két kolozsvári egyetemet, a magyar Bolyai és a román Babeş összevonását, az Ifjúmunkás egyoldalú cikket közöl az eseményről, ezzel a címmel: "Kívánság teljesült".⁹² Kinek a kívánsága? Négy magyar egyetemi tanár önkéntes halála volt a válasz. Az irányított magyar nyelvű sajtó pedig újra tele lett a román nép és az együtt élő nemzetiségek jogegyenlőségéről és testvéri egységéről szóló cikkekkel. Az Előrében a közeli temetések árnyékában olvashattuk: *"A román nép és a nemzeti kisebbségek testvéri egységének elmélyítését szolgálják és az ifjúság internacionalista nevelésének egyik ragyogó formáját jelentik a közös iskolák, amelyekben mind román nyelven, mind a nemzeti kisebbségek anyanyelvén működő tagozatok, osztályok állnak fenn. Ezekben az iskolákban a román és a más nemzetiségű ifjak, miközben*

anyanyelvükön tanítják őket, ugyanakkor együtt tanulnak és dolgoznak, közösen fejtik ki közösségi, kulturális és sporttevékenységüket. Ilyenformán együtt tanulva lehetőség nyílik arra, hogy egymást jobban megismerjék, hogy ezen iskolák tanulói között a testvéri barátság mindjobban elmélyüljön."⁹³ S figyeljük tovább a statisztikai adatok kezelésében bekövetkezett fordulatot: "... A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem – Erdély és az egész országtudományos és kulturális életének egyik jelentős központjában – több mint 4200 román és magyar fiatal tanul"

Ami a statisztikai adatokat illeti, 1959 nyarára már a Magyar Autonóm Tartomány iskolahálózatáról is csak globális adatokat kapunk, mintha lényegtelen volna az állampolgár számára a tanítási nyelv!⁹⁴ Mintha az autonóm tartomány kirakatainak üvegei is kezdenek bepárásodni! Egy új korszak vette kezdetét. A brutális románosítás korszaka.

Jegyzetek

1. Az első évtized iskolapolitikájának a helyzetét BARABÁS Endre és JANCsó Benedek írta meg KORNIS Gyula: Az elszakított magyarság közoktatásügye c. kötetében (Budapest, 1927.). BALÁZS András műve is fontos oktatásügyi forrásmunka: Adatok az erdélyi kisebbségek iskolavédelmi küzdelmeihez 1919–1929.) JANCsó Elemér Az erdélyi magyarság életsorsa nevelésügyének tükrében (1914–1934). Budapest, 1935. fontos szempontokkal egészíti ki az előző műveket.
2. Nagyon fontos részleteket tudhatunk meg a kérdés háttéréről "A nemzetiségek egyenjogúsításának útján" c. kötetből, amely Joó Rudolf beszélgetését tartalmazza Demeter Jánossal. (Bp., 1983. Kossuth.) A kötet élesen megvilágítja egy-egy nemzetiségi rendelet vagy jogszabály keletkezésének háttérét.
3. ENYEDI Sándor A romániai magyar oktatás helyzete 1945-ben. = Magyarságkutatás, 1989. 139-164. p.
4. Az idézett kötet "Belső használatra" megjegyzéssel Nagyváradon jelent meg évszám nélkül, feltehetőleg 1946-ban. 25.p.
5. Nemzetiségi anyaszervezetünk. Kiadja az MNSZ Intéző Bizottsága, Kolozsvár, 1946.18.p.
6. Monitorul Oficial, 1946. március 13. 61. sz. Decizia Nr. 39. 326.p.
7. A kolozsvári magyar tankerületi főigazgatóságához tartozott: Arad, Bihar, Kolozsvár, Hunyad, Máramaros, Naszód, Szatmár, Szörény, Szamos, Temes és Torda-Aranyos megye, a brassóihoz pedig a többi megye.
8. ARDELEANU, Iosif i.m. 26.p. (ld. a 4. sz. jegyzet)
9. Monitorul Oficial, 1948. augusztus 3. 175. sz. törvény. A tanügyi reform törvénye nagy vonalakban megismételte a Nemzetiségi Statútum előírásait.
10. Az új magyar iskolahálózatot lásd a mellékletben.
11. 15 év eredményei az oktatásban = Tanügyi Újság. 1962. december 29. írta: Ilie Murgulescu, oktatásügyi miniszter.
12. Buletinul Oficial, 1948. november 6. 259. sz. rendelet.
13. Világosság, 1948. június 9.
14. CZIKÓ Lőrinc: Az új iskola. = Romániai Magyar Szó Naptára, 1949. II.p.
15. Világosság, 1948. augusztus 4. "A középfokú oktatás négy éves és négy típusú iskolát foglal magában, ezek a líceumok, pedagógiai iskolák, technikai iskolák és szakiskolák. A líceumokban a felsőoktatás részére készítik elő a tanulókat. A pedagógiai iskolákban a tanulókat és a gyermekóvó tanszemélyzetet, a technikai iskolákban a termelés számára szükséges középfokú technikai kádereket képezik ki. "Törvényerőre emelkedett az új tanügyi reformtörvény. Államosították a felekezeti iskolákat. = Világosság, 1948. augusztus 4.

16. Világosság, 1948. szeptember 30.
17. A tanügyi reform következtében végbement változásokat, az újonnan megállapított és engedélyezett iskolák névsorát 1.: Romániai Magyar Szó, 1948. szeptember 12., 13., 17.; Igazság, 1948. szeptember 15.; Világosság, 1948. szeptember 14.
18. Világosság, 1948. december 12.
19. Romániai Magyar Szó, 1949. augusztus 22.
20. Romániai Magyar Szó, 1949. december 28.
21. Romániai Magyar Szó, 1950. szeptember 2.
22. Romániai Magyar Szó, 1951. december 19.
23. Romániai Magyar Szó, 1951. január 17.
24. Romániai Magyar Szó, 1951. augusztus 11.
25. Romániai Magyar Szó, 1951. május 7.
26. Romániai Magyar Szó, 1952. január 22.
27. TAKÁCS Lajos: A szabadság útján. = Romániai Magyar Szó, 1952. március 6.
28. OTROK Ferenc: A Román Népköztársaság nemzeti kisebbségeinek teljes jogegyenlősége. = Romániai Magyar Szó, 1952. aug. 7.
29. Romániai Magyar Szó, 1952. szeptember 23.
30. Romániai Magyar Szó, 1952. május 15.
31. Romániai Magyar Szó, 1952. november 25.
32. Előre, 1953. augusztus 27.
33. Előre, 1954. január 10.
34. Előre, 1955. december 16.
35. Romániai Magyar Szó, 1951. június 9.
36. Előre, 1954. június 22.
37. Előre, 1955. augusztus 20.
38. Négy nyelven – közös kultúráért. = Előre, 1953. december 11.
39. Előre, 1954. augusztus 11.
40. Romániai Magyar Szó, 1952. április 26.
41. Előre, 1954. augusztus 22.
42. Scînteia, 1954. október 28.; Előre, 1954. október 29. Összehasonlításként ide iktatjuk a Szakszervezeti Élet című lap iskolai adatait az 1950/1951-es tanévről: a lap szerint 3213 olyan óvoda, elemi és középfokú iskola működik, ahol 286.000 gyermeket oktatnak anyanyelvén. A háború óta 2500 tankönyvet adtak ki a nemzetiségi nyelveken 15 millió példányban.
43. Előre, 1955. december 11.
44. Az Előre 1954. április 16-i száma a következő kolozsvári iskolai adatokat közli a tanítási nyelv megjelölése nélkül. Ebben az időben a városban 10 elméleti és 4 pedagógiai középiskolán kívül 17 műszaki középiskola (fémipari, villamosipari, kereskedelmi, szerelési, építőipari, művészeti stb.) működik több ezer növendékkel. Az elemi iskolák száma 46-ra emelkedett, a szakmai iskoláké 17-re. Az iskola előtti oktatásnak 40 óvoda és 27 napközi otthon áll rendelkezésre.
45. Előre, 1955. január 30.
46. Az általános oktatás színvonalának emeléséért. Az Oktatásügyi Minisztérium javaslatai. = Előre, 1956. április 3.
47. Előre, 1956. július 14., Igazság, 1956. július 15.
48. Előre, 1954. június 20.
49. Előre, 1954. augusztus 22.
50. Előre, 1954. november 4.
51. Scînteia, 3115. sz.
52. Előre, 1952. december 11. MOLNÁR Sándor a szerző.

53. A pártkongresszus tanulságai egyetemi munkánkban. = Előre, 1956. január 27.
54. NEMES Antal (a sepsiszentgyörgyi fiúközépiskola igazgatója): Vezessük be haladéktalanul a 11 osztályos oktatást. = Előre, 1956. május 4.
55. Előre, 1956. április 26.
56. Előre, 1956. június 1.
57. JORDAKY Lajos naplója (1956. március 11-1957. március 8.) = Medvetánc, 1988. 2-3.sz. 281-316. p.
58. Előre, 1956. október 12.
59. Előre, 1956. november 2.
60. Előre, 1957. február 28.
61. Előre, 1957. szeptember 27.
62. Előre, 1957. január 13.
63. Előre, 1957. február 15., március 28., szeptember 5., szeptember 7., szeptember 10.
64. Előre, 1957. május 22., október 3.
65. Előre, 1957. június 26.
66. Előre, 1957. július 14.
67. Előre, 1957. augusztus 20.
68. Előre, 1958. szeptember 11.
69. Tanügyi Újság, 1958. június 10.
70. Előre, 1957. június 20.
71. Előre, 1956. január 22.
72. Előre, 1957. szeptember 15.
73. Előre, 1957. december 1. Révy Ilona (1912-1966) részt vett az MNSZ vezetésében. Bukarestben élt.
74. Előre, 1956. július 28., 1957. szeptember 7.
75. Előre, 1957. szeptember 14.
76. Előre, 1957. augusztus 30.
77. Előre, 1957. október 15.
78. Előre, 1956. december 31. Hősök és vértanúk útján.
79. Előre, 1957. november 6.
80. Ifjúmunkás, 1960. január 21.
81. Előre, 1959. szeptember 15.
82. Előre, 1958. augusztus 13.
83. Előre, 1959. szeptember 8.
84. Előre, 1958. február 26.
85. Előre, 1958. március 2.
86. Előre, 1958. február 28.
87. Előre, 1958. június 27., július 4.
88. Előre, 1958. június 18., 19. A román nép és az együttélő nemzetiségek harci egysége a szocializmus építésében I-V. rész. A cikk újraidézi a párt II. kongresszusának elvi következtetéseit: "Egyes tartományi pártbizottságok lebecsülik a nemzetiségek soraiban végzett politikai tömegmunka fontosságát, nem törekednek arra, hogy minden téren következetesen alkalmazzák a nemzeti kérdésre vonatkozó párthatározatokat ... Előfordul, hogy a párt és állami káderek nem leplezik le és nem küzdik le idejében és kellő eréllyel az osztályellenség nacionalista ármánykodásait... Nem mindenütt népszerűsítik elég kitartóan a testvéri együttműködés eredményeit."
89. A román nép és a nemzeti kisebbségek megbonthatatlan testvérisége. = Előre, 1958. augusztus 5.
90. A felszámolás koreográfiája. = Élet Irodalom, 1989. márc. 10.
91. Megnyitotta kapuit a Bolyai Tudományegyetem. = Előre, 1958. okt. 2.

92.Ifjómunkás, 1959. július 9. 28.sz.

93.A román nép és az együttélő nemzetiségek jogegyenlősége és testvéri egysége. = Előre, 1958. augusztus 5.

94.SZÖVÉRFI Zoltán: A szocialista kultúra térhódítása a Magyar Autonóm Tartományban. = Előre, 1959. augusztus 13.

MELLÉKLETEK

AZ 1948-AS ROMÁNIAI KÖZOKTATÁSÜGYI REFORM MAGYAR OKTATÁSI HÁLÓZATA

I. Magyar nyelvű főgimnáziumok

Brassó

1. vegyes főgimnázium (a római katolikus főgimnázium épületében)

Csíksereda

2. vegyes főgimnázium (a római katolikus fiú-főgimnázium épületében)

Dés

3. vegyes főgimnázium (a katolikus elemi iskola épületében)

Gyergyószentmiklós

4. vegyes főgimnázium (a római katolikus leánygimnázium épületében)

Kolozsvár

5. fiú-főgimnázium (az unitárius kollégium épületében)

6. fiú-főgimnázium (a református leány-főgimnázium épületében)

7. leány-főgimnázium (a református leány-főgimnázium épületében)

Marosvásárhely

8. leány-főgimnázium (a volt római katolikus gimnázium helyiségében)

9. fiú-főgimnázium (a református kollégiumépületében)

Nagyenyed

10. vegyes főgimnázium (a református kollégiumban)

11. vegyes főgimnázium (a római katolikus főgimnázium épületében)

Nagyvárad

12. fiú-főgimnázium (a Gojdu Líceum új épületszárnyában)

13. leány-főgimnázium (az Orsolya-nővérek volt zárdájában)

14. vegyes főgimnázium (a római katolikus főgimnázium épületében)

Sepsiszentgyörgy

15. fiú-főgimnázium (a református kollégium épületében)

16. leány-főgimnázium (a római katolikus tanítóképző épületében)

Szatmár

17. fiú-főgimnázium (a református kollégium épületében)

18. leány-főgimnázium (a katolikus leány-főgimnázium épületében)

Székelykeresztúr

19. vegyes főgimnázium (az unitárius kollégium épületében)

Székelyudvarhely

19. vegyes főgimnázium (a római katolikus fiú-főgimnázium épületében)

Temesvár

20. vegyes főgimnázium (a józsefvárosi Notre Dame Intézet épületében)

Zilah

21. vegyes főgimnázium (a református kollégium épületében)

II. Magyar nyelvű pedagógiai középiskolák

Arad

1. leány pedagógiai középiskola (a római katolikus főgimnázium épületében)

Csíkсомlyó

2. fiú pedagógiai középiskola (a tanítóképző épületében)

Kézdivásárhely

3.leány pedagógiai középiskola (a magyar nyelvű főgimnázium épületében)

Kolozsvár

4.fió pedagógiai középiskola (a római katolikus főgimnázium épületében)

5.leány pedagógiai középiskola, magyar tagozat (az ortodox leány-főgimnázium épületében)

Marosvásárhely

6.leány pedagógiai középiskola (a római katolikus gimnázium épületében)

Nagyenyed

7.fió pedagógiai középiskola (a magyar nyelvű főgimnázium épületében)

Nagyvárad

8.leány pedagógiai középiskola

Szatmár

9.fió pedagógiai középiskola

Székelykeresztúr

10.fió pedagógiai középiskola (a tanítóképző épületében)

Székelyudvarhely

11.leány pedagógiai középiskola (a református tanítóképző épületében)

///. Középfokú mezőgazdasági iskolák

Csíkszereda

1. állattenyésztési

Marosvásárhely

2. mezőgazdasági (magyar tagozat)

Nagykároly

3. állattenyésztési (magyar tagozat)

Nagyszalonta

4. mezőgazdasági (magyar tagozat)

Nagyvárad

5. mezőgazdasági gépkezelői (magyar tagozat)

Sepsiszentgyörgy

6. állategészségügyi

IV. Középfokú erdészeti szakiskola Kézdivásárhely

V-VI. Középfokú ipari-műszaki iskolák

Arad

1. fémipari (magyar tagozat)

Brassó

2. fémipari (magyar tagozat)

3. villamossági (magyar tagozat)

Csíkszereda

4. faipari

Kolozsvár

5. bőripari (magyar tagozat)

6. élelmiszeripari (magyar tagozat)

7. vasúti, fémipari (magyar tagozat)

Marosvásárhely

8. faipari

Medgyes

9. textilipari (magyar tagozat)

Nagybánya

10. vegyipari (magyar tagozat)

Nagyvárad

11.fémipari (magyar tagozat)

Sepsiszentgyörgy

12.textilipari

Szatmár

13.fémipari (magyar tagozat)

Torda

14.vegyipari (magyar tagozat)

15.kerámiaipari (magyar tagozat)

*VII. További magyar nyelvű középfokú iskolák***Lupény**

1.bányamesteri (magyar tagozat)

Marosvásárhely

2.egészségőri és egészségügyi védőnői

3.bábaképző

4.fogtechnikusképző

Nagybánya

5.bányamesteri (magyar tagozat)

Nagyvárad

6.ápolónői

*VIII. Gazdasági és pénzügyi (volt kereskedelmi) középiskolák***Brassó**

1.vegyes

Kolozsvár

2.fiú

3.leány (1.)

4.leány (2.)

Marosvásárhely

5.fiú

6.leány

Nagyszeben

7.leány

8.vegyes

Nagyvárad

9.fiú

10. leány

Szamosújvár

12.vegyes (magyar tagozat)

Szatmár

12.fiú

13.leány

Székelyudvarhely

12.vegyes

Szilágysomlyó

14.vegyes

*IX. Jogi és közigazgatási középiskolák***Csíksereda**

Marosvásárhely (magyar tagozat)

Nagyvárad (magyar tagozat)

Sepsiszentgyörgy

Temesvár (magyar tagozat)

Létrejött tehát 22 magyar főgimnázium, valamint 57 műszaki és egyéb középfokú szakiskola (beleértve a pedagógiai középiskolákat is).

MEZŐGAZDASÁGI GYAKORLATI SZAKISKOLÁK

(A Földművelésügyi Minisztérium újonnan felállított magyar nyelvű intézményei)

1948/49-es tanév

Csíkszereda

1. középfokú állattenyésztési (Școala Tehnică Zootehnică)

Csombord (Fehér m.)

2. gyakorlati szőlészeti (Școala Practică Viticolă)

Kézdivásárhely

3. középfokú mezőgazdasági (Școala Tehnică Agricolă)

Marosvásárhely

4. középfokú mezőgazdasági (Școala Tehnică Agricolă)

Nagykároly

5. középfokú állattenyésztési (Școala Tehnică Zootehnică)

Nagyszalonta

6. középfokú mezőgazdasági (Școala Tehnică Agricolă)

Nagyvárad

7. gépállomásvezető (Școala Tehnică de Mecanici)

Radnót (Kisküküllő m.)

8. gyakorlati kertészeti (Școala Practică Horticolă)

Sepsiszentgyörgy

9. gyakorlati mezőgazdasági (Școala Practică Agricolă)

Székelykeresztúr

9. gyakorlati állattenyésztési (Școala Practică Zootehnică)

A MUNKAÜGYI MINISZTERIUM HATÁSKÖRÉBE TARTOZÓ MAGYAR NYELVŰ SZAKMAI ISKOLÁK (VOLT INASISKOLÁK) HÁLÓZATA

1948/49-es tanév

Arad

1. fiú, December 29. u. 6.

2. leány, December 29. u. 6. (magyar tagozat)

3. fiú, Gheorghe Comsa u. 22.

Bárót

4. fiú

Bihardiószeg

5. fiú (magyar tagozat)

Csíkszereda

6. fiú (magyar tagozat)

Ditró

7. fiú

Dés

8. fiú, Bábolna tér 10.

Dicsőszentmárton

9. fiú

Érmihályfalva

10. fiú

Gyergyószentmiklós

11. fiú, Fogaras u. 23.

Kolozsvár

12. fiú, Petőfi u. 20.

13. leány, Petőfi u. 20. (magyar tagozat)

Medgyes

14. fiú, Vitéz Mihály u. 46.

Nagybánya

15. fiú, Malinovszkij u. 56.

Nagykároly

16. fiú, Lenin u. 7.

Nagyszalonta

17. fiú, Malinovszkij u. 11.

Nagyszeben

18. fiú, Sörgyár u. 2.

Nyárádszereda

19. fiú.

Szászrégen

20. fiú (magyar tagozat)

Szatmár

21. fiú (magyar tagozat)

22. fiú, Wesselényi u. 3.

Székelykeresztúr

23. fiú

Székelyudvarhely

24. fiú, Lenin u. 16.

Szilágysomlyó

25. fiú

26. fiú (magyar tagozat)

Tasnád

27. fiú

Telegd (Bihar m.)

28. fiú

Tenke (Bihar m.)

29. fiú

Toplica (Maroshévíz)

30. fiú

Torda

31. fiú, Rațiu u. 42.

Zilah

32. fiú (a Magyar Líceum épületében)

Rendelet írta elő, hogy ott, ahol elegendő magyar anyanyelvű jelentkező van, még abban az esetben is magyar tagozatot kell felállítani, ha a fenti rendelet a magyar tannyelvű iskola felállítását nem írta elő a helységben.

HOL MŰKÖDTEK MAGYAR TANNYELVŰ ALSÓFOKÚ ISKOLÁK KOLOZSVÁRON? 1948/49-es tanév

(A tanügyi reform értelmében a népiskola hétosztályos: első 4 osztálya az I. ciklus, 5-7. osztálya a II. ciklus elnevezést kapta. A volt elméleti líceumok és egységes gimnáziumok első és második osztályát elvégzett tanulói a hétosztályos népiskola 6., illetve 7. osztályába iratkozhattak be.)

1.sz. Állami Népiskola (Pap u. 60.)

Marx utcai Állami Iskola (volt 1.sz. ref. népiskola)

7.SZ. Állami Népiskola (Kismester u. 10.)

9.SZ. Állami Népiskola (Iris-telep)

12.SZ. Állami Népiskola (Méhes u. 90.)

14.SZ. Állami Népiskola (Téglás u. 26-28.)

Vörös Hadsereg utcai Állami Népiskola (volt 2.sz. ref. népiskola)

Budai Nagy Antal utcai Állami Népiskola (volt szentpéteri r. kat. népiskola)

Monostor utcai Állami Népiskola (volt 3.sz. ref. népiskola)

Bem utcai Állami Népiskola (volt Augusteum)

Petőfi utcai Állami Népiskola (volt ref. kollégiumi népiskola, amely a 11 osztályos fiúliceumnak hétosztályos népiskolája)

Augusztus 23. utcai Állami Népiskola (volt ref. leányliceumi népiskola)

Augusztus 23. utcai Állami Népiskola (volt 4.sz. ref. népiskola)

Kossuth Lajos utcai Állami Népiskola (volt unitárius kollégiumi népiskola, amely a 11 osztályos líceum hétosztályos népiskolája)

M. Kogălniceanu utcai Állami Népiskola (volt r. kat. gimnáziumi népiskola, amely a Pedagógiai Intézet gyakorló iskolája)

AZ ÚJ MAGYAR TANNYELVŰ KÖZÉPISKOLÁK ELHELYEZÉSE

(A megszüntetett középiskolai osztályok tanulóinak beosztása)

Arad

A volt római katolikus elméleti fiú-középiskola és a volt római katolikus elméleti leány-középiskola tanulóit a magyar nyelvű vegyes líceumba osztották be.

Beszterce-Naszód

A vegyes tanítóképző leánytanulói a szamosújvári pedagógiai leányiskolába, a fiúk a naszódi pedagógiai fiúiskolába.

Brassó

A volt római katolikus elméleti fiúliceum tanulói a vegyes, magyar tannyelvű líceumba. A volt római katolikus leányliceum tanulói a vegyes, magyar tannyelvű líceumba.

Csíkszereda

A volt római katolikus elméleti fiú- és leányliceum tanulói a vegyes, magyar tannyelvű líceumba.

Gyulafehérvár

A volt római katolikus fiúliceum tanulói az enyedi magyar tannyelvű líceumba.

Kézdivásárhely

A volt római katolikus magyar líceum leány- és fiútanulói a sepsiszentgyörgyi magyar tannyelvű leány-, illetve fiúliceumba.

Kolozsvár

A volt magyar gyakorló líceum és a volt magyar unitárius líceum fiútanulói az 1.sz. magyar tannyelvű fiúliceumba. A volt református magyar fiúliceum tanulói és a volt római katolikus fiúliceum tanulói a 2.sz. magyar tannyelvű fiúliceumba. A volt református leányliceum tanulói a magyar tannyelvű leányliceumba. A volt római katolikus magyar tanítónőképző tanulói a nagyváradi magyar tannyelvű pedagógiai középiskolába.

Máramarossziget

A volt római katolikus fiúliceum tanulói a szatmári magyar tannyelvű fiúliceumba.

Marosvásárhely

A volt római katolikus fiúliceum és a volt református magyar fiúliceum tanulói a marosvásárhelyi magyar tannyelvű fiúliceumba. A magyar tanítóképző tanulói a keresztúri magyar pedagógiai iskolába.

Medgyes

A volt vegyes líceum tanulói a segesvári fiúliceumba.

Nagybánya

A volt elméleti fiúliceum tanulói a szatmári fiúliceumba.

Nagyenyed

A volt református fiúliceum tanulói az enyedi vegyes, magyar tannyelvű liceumba.

Nagykároly

A volt római katolikus fiúliceum tanulói a zilahi magyar fiúliceumba.

Nagyszalonta

A volt magyar tannyelvű elméleti fiúliceum tanulói a nagyváradi fiúliceumba.

Nagyszeben

A volt magyar tanítónőképző tanulói a marosvásárhelyi női pedagógiai középiskolába. A volt római katolikus kereskedelmi leányiskola tanulói a magyar vegyes liceumba.

Nagyvárad

A volt római katolikus fiúliceum és a volt váradi izraelita fiúliceum tanulói a váradi magyar fiúliceumba. A volt római katolikus tanítónőképző tanulói a váradi pedagógiai szakiskolába.

Sepsiszentgyörgy

A vegyes líceum fiútanulói az 1.sz. brassói liceumba; a leánytanulók a brassói leányliceumba. A volt római katolikus óvónőképző tanulói a kézdivásárhelyi magyar pedagógiai leányközépiskolába.

Szamosújvár

A volt elméleti fiúliceum tanulói a dési magyar fiúliceumba.

Szászrégen

A volt vegyes líceumok leánytanulói a marosvásárhelyi leányliceumba. A volt római katolikus vegyeslíceum leánytanulói a marosvásárhelyi leányliceumba, fiútanulói a marosvásárhelyi fiúliceumba.

Szatmár

A volt református elméleti fiúliceum tanulói a szatmári magyar fiúliceumba, A volt elméleti leányliceum tanulói a szatmári magyar leányliceumba. A volt református tanítónőképző tanulói a nagyváradi női pedagógiai iskolába. A volt római katolikus tanítónőképző tanulói az aradi női pedagógiai iskolába.

Székelykeresztúr

A volt unitárius magyar fiúliceum tanulói a vegyes, magyar tannyelvű liceumba.

Székelyudvarhely

A volt vegyes, Szt. József Líceum leány- és fiútanulói a segesvári magyar tannyelvű fiú-, illetve leányliceumba. A református elméleti líceum leány- és fiútanulói a vegyes, magyar tannyelvű liceumba. A római katolikus líceum leány- és fiútanulói a vegyes, magyar tannyelvű liceumba.

Szilágysomlyó

A volt elméleti fiúliceum tanulói a zilahi vegyes liceumba.

Temesvár

A volt római katolikus elméleti fiúgimnázium tanulói a magyar tannyelvű vegyes liceumba kerültek. A piaristák az 1.sz. fiúliceumba (C.D. Loga Líceum), a volt római katolikus leányliceum tanulói a magyar tannyelvű vegyes liceumba.

Zilah

A volt református fiúliceum tanulói a zilahi vegyes magyar líceumba.

Az ipari iskolák tanulói:

Azok a tanulók, akik magyar és román ipari iskolák hatodik és hetedik osztályát végezték és iskoláik megváltoztak, beiratkozhatnak az átmeneti osztályba (clase de lichidare), amelyik iskolájukban működik majd ebben az évben.

A MAGYAR TANNYELVŰ KÖZÉPISKOLÁK ELHELYEZÉSE

A Földművelésügyi Minisztérium hatáskörébe tartozó iskolák

Csíksereda

Állattenyésztési (tagozat), saját épületben.

Marosvásárhely

Mezőgazdasági (tagozat), saját épületben.

Nagykároly

Állattenyésztési (tagozat), saját épületben.

Nagyszalonta

Mezőgazdasági (tagozat), a volt fiúliceum épületében.

Nagyvárad

Mezőgazdasági gépkezelő (tagozat), a volt román ipari fiú-középiskola helyiségében.

Sepsiszentgyörgy

Állategészségügyi, saját épületben.

Az Iparügyi Minisztérium hatáskörébe tartozó iskolák

Arad

Fémipari (tagozat), a volt ipari fiúközépiskola épületében.

Brassó

Villamossági (tagozat), a volt református kereskedelmi fiúközépiskola épületében.

Csíksereda

Faipari (tagozat), a volt római katolikus fiúgimnázium és a volt 1.sz. elemi iskola épületében.

Kolozsvár

Élelmiszeripari (tagozat), a volt 2.sz. fiúgimnázium épületében; bőripari (tagozat), a volt román kereskedelmi leányközépiskola épületében.

Marosvásárhely

Faipari (tagozat), a volt ipari fiúközépiskola épületében.

Medgyes

Textilipari (tagozat), a volt vegyes gimnázium épületében.

Nagybánya

Vegyipari (tagozat), a volt leánygimnázium épületében.

Nagyvárad

Fémipari (tagozat), a volt magyar ipari középiskola épületében.

Sepsiszentgyörgy

Textilipari (tagozat), a volt református fiúgimnázium épületében.

Szatmár

Vegyipari (tagozat), a volt román ipari fiú-középiskola épületében.

Torda

Vegyipari (tagozat), a volt elemi iskola épületében; kerámiaipari (tagozat), a volt ipari fiú-középiskola épületében.

A Belügyminisztérium hatáskörébe tartozó iskolák

Csíksereda

Jogi és közigazgatási, a volt magyar leánygimnázium épületében.

Marosvásárhely

Jogi és közigazgatási (tagozat), a volt református leánygimnázium épületében.

Nagyvárad

Jogi és közigazgatási (tagozat), a volt görögkatolikus szeminárium és a teológiai főiskola épületében.

Sepsiszentgyörgy

Jogi és közigazgatási, a volt református gimnázium kollégiumi épületében.

Temesvár

Jogi és közigazgatási (tagozat), a volt izraelita leánygimnázium és a volt Notre Dame épületében.

Az Egészségügyi Minisztérium hatáskörébe tartozó iskolák

Marosvásárhely

Egészségőri, a volt református leánygimnázium épületében; egészségügyi védőnői, a volt református leánygimnázium kollégiumi épületében.

A Bánya- és Petróleumügyi Minisztérium hatáskörébe tartozó iskolák

Lupény

Bányamesteri (tagozat), saját épületében.

Nagybánya

Bányamesteri (tagozat), a volt bánya-almérnöki iskola magyar tagozatának épületében.

A Közlekedésügyi Minisztérium hatáskörébe tartozó iskolák

Kolozsvár Vasúti fémipari (tagozat), a volt magyar ipari fiú-középiskola épületében. Az Erdészeti Minisztérium hatáskörébe tartozó iskolák

Kézdivásárhely

Erdészeti, a volt római katolikus fiúgimnázium épületében.

A Kereskedelemügyi Minisztérium hatáskörébe tartozó iskolák

Brassó

Vegyes gazdasági és pénzügyi, a volt római katolikus leánygimnázium épületében.

Kolozsvár

Gazdasági és pénzügyi fiú-középiskola, a volt református gimnázium kollégiumi épületében; 1.sz. gazdasági és pénzügyi leány-középiskola, a volt magyar tannyelvű kereskedelmi leány-középiskola épületében; 2.sz. gazdasági és pénzügyi leány-középiskola, a volt római katolikus kereskedelmi leányiskola épületében.

Marosvásárhely

Gazdasági és pénzügyi, a fiúközépiskola épületében; gazdasági és pénzügyi leány-középiskola, a volt kereskedelmi fiú-középiskola épületében.

Nagyszeben

Gazdasági és pénzügyi, a volt ferencrendi intézet épületében.

Nagyvárad

Gazdasági és pénzügyi fiú-középiskola, valamint gazdasági és pénzügyi leányközépiskola, a volt római katolikus fiúgimnázium épületében.

Szamosújvár

Gazdasági és pénzügyi (tagozat), a volt leánygimnázium épületében.

Szatmár

Gazdasági és pénzügyi fiú-középiskola, valamint gazdasági és pénzügyi leányközépiskola, a volt rendház épületében.

Székelyudvarhely

Gazdasági és pénzügyi, a volt református fiúgimnázium épületében.

Szilágysomlyó

Gazdasági és pénzügyi, a volt római katolikus leánygimnázium épületében.

A Köznevelési Minisztérium hatáskörébe tartozó pedagógiai középiskolák

Csíkсомlyó

Pedagógiai fiú-középiskola, a volt magyar fiú-tanítóképző épületében.

Kézdivásárhely

Pedagógiai leány-középiskola, a volt magyar leánygimnázium épületében.

Kolozsvár

Pedagógiai fiú-középiskola, a volt római katolikus fiúgimnázium épületében.

Marosvásárhely

Pedagógiai leány-középiskola, a volt római katolikus gimnázium épületében.

Nagyvárad

Pedagógiai leány-középiskola, a volt Orsolya római katolikus gimnázium épületében.

Szatmár

Pedagógiai fiú-középiskola, a volt református leánygimnázium épületében.

Székelykeresztúr

Pedagógiai fiú-középiskola, a volt fiú-tanítóképző épületében.

Székelyudvarhely

Pedagógiai leány-középiskola, a volt református tanítóképző épületében.

AZ ÚJ TANÉVBEN MŰKÖDŐ MAGYAR LÍCEUMOK ELHELYEZÉSE

Arad

Magyar vegyes líceum, a volt római katolikus fiúliceum épületében.

Brassó

Magyar vegyes líceum, a volt római katolikus líceumban és az elemi iskolában.

Dés

Magyar vegyes líceum, a volt római katolikus elemi iskola épületében (rendház).

Gyergyószentmiklós

Magyar vegyes líceum, a volt római katolikus leánygimnáziumban.

Csíkszereida

Magyar vegyes líceum, a volt római katolikus líceumban és az 1.sz. elemi iskolában.

Kolozsvár

1.sz. magyar fiúliceum, a volt unitárius líceum épületében; 2.sz. magyar fiúliceum, a volt református líceum épületében; magyar leányliceum, a volt református leányliceum helyiségében.

Marosvásárhely

Magyar leányliceum, a volt római katolikus líceum helyiségében; magyar fiúliceum, a volt református líceum épületében.

Nagyenyed

Magyar vegyes líceum, a volt magyar fiúliceum épületében.

Nagyvárad

Magyar fiúliceum, a volt Gojdu Líceum új szárnyában; magyar leányliceum, a volt római katolikus (Orsolya rendi) líceum épületében; magyar vegyes, latin szakos líceum, a volt római katolikus fiúliceum épületében.

Sepsiszentgyörgy

Magyar fiúliceum, a volt református líceum helyiségében; magyarleányliceum, a volt római katolikus tanítóképző épületében.

Szatmár

Magyar fiúliceum, a volt református fiúliceum épületében; magyar leányliceum a volt római katolikus leányliceum épületében (rendház).

Székelyudvarhely

Magyar vegyes líceum, a volt római katolikus líceum épületében.

Temesvár

Magyar vegyes líceum, a IV. kerületi, volt Notre Dame épületben.

Zilah

Magyar vegyes líceum, a volt református fiúlíceum épületében.

SUMMARY

Sándor Enyedi: The state of Hungarian education in Rumania (1944-1959)

Following the second world war, after four years of Hungarian authority, Northern Transylvania became a part of Rumania. A peculiar situation developed in Transylvania: in the southern part, the network of Hungarian schools was almost completely liquidated in the previous decades, and at the same time, Northern Transylvania had a well-developed system of Hungarian schools. The Groza-government, gaining power in Rumania in 1945, made extensive promises for the assurance of Hungarian education. The Hungarian Popular Association had the task of conserving the existing school-system in northern Transylvania, in agreement with the authorities, and at the same time, of relaunching the once most important, meanwhile liquidated Hungarian schools in South-Transylvania.

Between 1945 and 1947, most of these goals were fulfilled. However, after the nationalization taking place in 1948, the large number of Hungarian religious schools were removed from the control of the church, and shortly afterwards, the two Hungarian school inspectorates established by the Hungarian Popular Association: the one in Kolozsvár and the one in Brassó, were closed down, and under the name of various restructurings, the gradual liquidation of the Hungarian school system was started. The Hungarian schools of Moldavian-Hungarians were an exception until the middle of the fifties, whose liquidation was completed only in 1958, at the same time, when in Transylvania, due to central command, Hungarian secondary schools were starting to be merged with Rumanian schools. The "merging" of several old Hungarian schools proceeded the depriving of the independence of the Bolyai University in Kolozsvár. (1959) This year is also a landmark in the history of the tragically-fated Hungarian schools in Rumania, and also a sign of the nationality-policy of the Rumanian central government.